

Jan B. Hurych

Aloha

Povídání o Havaji a o ztraceném ráji.

Fotografie At'a Hurychová.

Pište na: hurychj@tnt21.com

KNIHY
OFF-LINE

Jednou jsem v práci o polední přestávce šel kolem našeho míting-roomu. Dveře byly otevřené a Eric tam zrovna promítal svoje slajdy, teda fotografie a jak jsem tak nakouk, zrovna tam měl na zdi obrázek nádherné kroupnaté orchideje. Nedalo mi to a tak jsem se také posadil a zíral. Bylo na co, a Eric, náruživý fotograf, měl ke všemu ještě komentář. Na Havaji se tehdy stavil, když skončil svůj roční pracovní pobyt v Koreji, teda té jižní, a na závěr promítání nám řekl jen jednu větu: "Jestli někde na zemi existuje ráj, tak je to na Havaji." Fotografie to byly hezké, o to nic, ale přesto jsem si pomyslel, že asi přehání. Ráj je místo, kam nám přece slibují tiket jenom různá náboženství – a navíc jsou všechny ty jejich ráje jaksi mimo naši galaxii, že ano...

Po dvou letech jsem si na tu slajdovou show vzpomněl, to když Aťa navrhla, že bychom se na dovolenou měli pro změnu podívat k Pacifiku. Dobře, říkám, a kam? Doprostřed Pacifiku, pravila záhadně, ale pak mi vysvětlila, že se nemíní utopit, ale že mluví o Havaji.

Já byl ovšem pro a tak jsme letěli. Celkem asi šest hodin přes Kanadu a pak ještě asi také tolik přes tu velkou vodu, takže jsme tam přistáli až v noci, a sice na ostrově Oahu. Vystoupili jsme z letadla a ještě hned na letišti nám každému usměvavá děvčata navlékla přes hlavu věnec z čerstvých květů, t.zv. lei. No jo, řekl jsem si, holky tu mají pěkné, o to nic, ale kde je ten ráj? Hned druhý den jsme ho tedy jeli hledat. Nejprve na Velký ostrov, jinak zvaný Hawaii ...

Kapitola: 2. VELKÝ OSTROV

Velký ostrov.

Havaj je jak známo název celého souostroví a Oahu je sice nejvíc známý a obývaný ostrov, ale rozlohou je největší t.zv. Velký ostrov, Big Island, oficiálně zvaný *Hawaii Island*. Ať a nás totiž předem zaregistrovala na druhý den ráno na výlet k sopkám, které se – ty největší – vyskytují právě

na Velkém ostrově.

Museli jsme tam ovšem zase letět a tak když jsme se pohodlně usadili v letadle, zeptal jsem se manželky, jak se jí líbí letět v éroplánu se stahovací střechou. Nechápavě se na mě podívala, tož jsem jí připomněl, jak se jednou právě letadlu této linky zvané *Aloha* (což znamená nejen "nazdar", ale i "nashledanou" :-)) odtrhlo horní plátové obložení, takže pak měli cestující po celý zbytek cesty vzrušující výhled jako z balónu. Stewardka jim přitom ale doslova "ulétla", ostatní byli naštěstí připoutáni. Nakonec přistáli dobře, díky ducha-přítomnosti prvního pilota. Druhá pilotka pak v televizi prohlásila: "Znáte to přísloví, že kapitán má vždycky pravdu? Tak tohle bylo právě jedno z těch 'vždycky'."

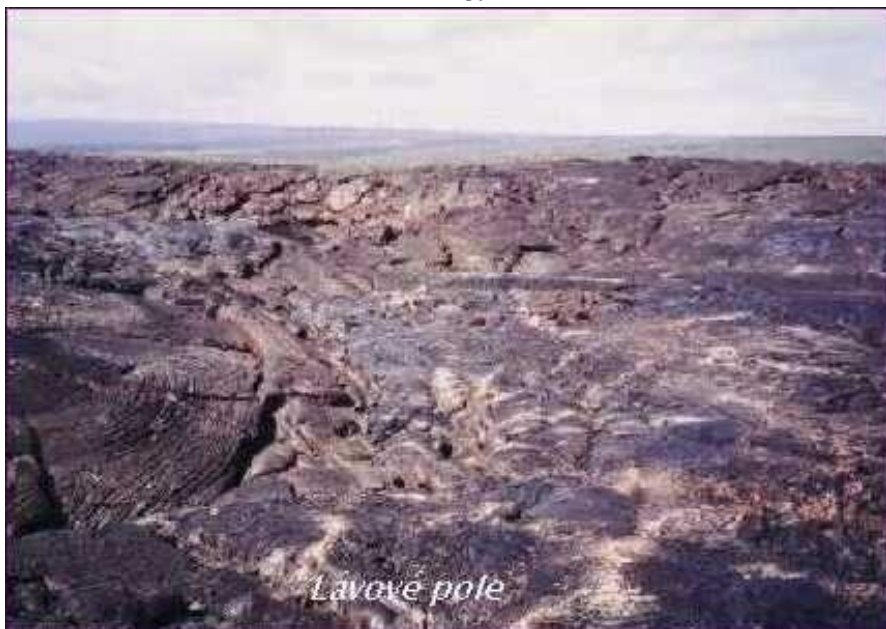
Musím přiznat, že my jsme ale doletěli dobře a včas...

Ostrový shora viděti...

Letěli jsme asi hodinu – ale kdo by počítal, že? – nad krásným blankytným mořem, z něhož se postupně vynořovaly ostrovy "na cestě". Nejprve *Molokai*, kde pořád ještě je kdysi tak hrůzostrašná leperská kolonie v *Kalaupapa*. Tehdy, v roce 1873, sem přišel belgický kněz, otec *Damien* a zůstal zde a pomáhal nemocným až do své smrti v roce 1889. Později se zjistilo, že lepra není tak nakažlivá, jak se myslelo a i z dnešních 150 pacientů jich má akutní verzi asi jen 30. Zbytek by mohl odejít, ale nějak se jim nechce. Ostrov je dlouhý jen 38 mil (t.j. asi 61km), široký pak je jen 10 mil (16km). Vůbec se ty ostrovy zdají shora z letadla dost malé a ono to není ani moc zdání. Je naprosto neuvěřitelné, že měly tak velkou strategickou důležitost v druhé světové válce a i když Japonci vybombardovali Pearl Hrabor a zničili tam většinu zakotvených lodí, nikdy snad ani nepomýšleli na invazi. Asi věděli, že by jim to neprošlo a brzy by se museli stěhovat zpátky a to i se všemi špehy, které tam měli.

Další na řadě byl *Lanai*, ale to už je opravdový prcek (29 krát 20 km). Zde, podobně jako na *Molokai*, se pěstují hlavně ananasy – teď už možná ani ne, díky malým cenám konkurence z Filipin. Hned 15km přes průliv je ostrov *Maui* (77 krát 42 km) – zeshora vypadá trochu jako přesýpací hodiny – teda z profilu. Jsou to vlastně dva vyhaslé vulkány a mezi nimi leží úrodné údolí. Ta vyšší hora je *Ha-leakala*, vysoká něco přes tři kilometry – a ano, tam je to nejen nad mořem, ale i nad okolím – její svahy totiž jdou až k moři. Její název znamená "Dům slunce" a ještě si o něm něco povíme v kapitole o legendách. Ale to už se nám objevil trpasličí ostrov *Kahoolawe* a za ním hned *Veliký ostrov*.

Hilo.

Přistáli jsme na letišti v městě *Hilo*. Je to druhé největší havajské město (hned po Honolulu), které však – jak se zdá – daleko víc než sopky ohrožují *tsunami*, tedy přílivové vlny, která vznikají při podmořském zemětřesení. Poslední takový karambol byl v roce 1960, kde byla velká část městských budov zešrotována vlnou vysokou asi patnáct metrů. Lidé tehdy utíkali do hor, zatímco v případě výbuchu sopky tam prý zase utíkají dolů k moři. V době, kdy jsme tam byli, už zase vše pochopitelně znova postavili, jen ty pláže byly pořád úplně černé, protože písek je tam jenom, ehm, lávový, že ano.

Nasedli jsme hned do autobusu, který s námi pak udělal celodenní trasu kolem ostrova a to po směru ručiček hodinových. Hlavní cíl návštěvy byly ovšem proslulé havajské sopky, ale na to chci věnovat až příští kapitolu. Celá Havaj je vlastně jedna rozlitá a zvětralá láva, na rozdíl od ostrovů korálových, které jsou zase jenom komůrky koryšů – korálů. Nedaleko Hila je vodopád *Rainbow Falls* (Duhový vodopád) a dále na jih jsou *Akaka Falls*, kde jsme také zastavili, ale jehož jméno si tu už překládat ani nedovolím ...

Oblast Puna.

Vyjeli jsme na jih. Městečko Pahoā má prý nejstarší divadlo na Havaji. V oblasti Puna rostou stromy s roztomilým českým jménem *papaya* a s ovocem stejného jména, které je bohaté na vitamin D a je k dostání i u nás v Kanadě – buď čerstvé (a dost drahé) nebo levnější sušené a osobně si myslím, že tak i lépe chutná.

Oblast Kau a jižní bod.

I tam jsou ještě černé pláže. Zde někde prý také Polynézané poprvé vstoupili po své dlouhé cestě z Tahiti na zem – ostatně se tu našly i památky v lávových jeskyních, které dokazují, že tam kdysi lidé žili. To "kdysi" se jim ještě nepodařilo identifikovat.

Oblast Kona.

Cesta se stočila na sever a další zastávka byla v oblasti zvané *Kona*, jinak též nejbohatší části ostrova. Bohatí rančeři, většinou příšedší z kontinentálních Spojených Států – Havaj je totiž částí USA, pokud to nevíte – tam pěstují hlavně koně. Jiní vlastní hromadu nejdražších golfových kurzů na světě, jeden takový kurz prý postavil sám Rockefeller, ale počítám, že to jen zaplatil, jinak by se asi opravdu pěkně nadřel.

Je to i oblast světoznámé kávy "Kona", ta se tu začala poprvé pěstovat v roce 1828. Podobně i *makadamianové oříšky*, které nám

tam v místní továrničce také dali ochutnat, ale to už jaksi obalené v čokoládě, jako je třeba ta naše s lískovými oříšky. K čokoládovně je přidružena i velká botanická zahrada – nu proč ne? – se stovkami různých, nikde jinde nerostoucích orchidejí. Kousek na jih je pak záliv *Kealakekua*, kde byl zabit kapitán Cook, o čemž se v příručkách mnoho nedočtete, neboť to není zrovna nejlepší reklama pro Havaj a ještě menší pro Cooka. Hlavně to, že když bylo jeho tělo vráceno jeho posádce, nebylo už jaksi zcela kompletní.

Historické prameny dodávají, že tady Cook hledal cestu na severozápad. Proč tak na jihu a na západě, když šlo o cestu přes Severní Ameriku? Inu – pokusy najít ji od Atlantiku selhaly, tak to zkusili z druhé strany, od kanadského Vancouveru, jenže tam je chytla zima a tak se vrátil sem do tepla, přezimovat. Kdyby tu cestu ovšem našel, byla to ale stejně jen "cesta na jihovýchod" a ne na severozápad :-).

Níže na jih leží t.z.v. *park spásy*, tam totiž mohli uprchnout ti, co porušili *kapu* (posvátné zákony), neboť tam unikli potrestání. Jaké zákony? Tak třeba ženy, že si dovolily jíst s muži, nebo když někdo snědl oběti bohům, případně lovil ryby v období, kdy se to nesmělo.

Waimea

Stočili jsme se na sever, pak na východ a projeli pod nejvyšší horou, *Mauna Kea* (Bílá hora) , jejíž vrchol je zde v tropech věčně zasněžený – nu není divu, je vysoká přes čtyři kilometry. Je to vyhaslá sopka, naposled prý soptila před 4000 lety, což nás poněkud uklidnilo. Blízko sopky leží město *Waimea*, kde se pasou stáda dobytka na svazích s kaktusy. Pěstování dobytka (rančování?) zde začalo r. 1815, to až když to Kamehameha povolil.

Pobřeží Hamakua

se chlubí městem *Honoka*, které je třetí největší z celé Havaje a vládne tam hlavně noční život, nejen pro turisty, ale i pro vojáky z blízké báze. Následuje mnoho údolí, většinou dost divokých, např. Waipio Valley, kde král Kamehameha se naučil vést své lidi , vládnout a ano, na pobřeží i surfovat, neboť kdo by dnes nevěděl, že tento sport vzniknul na Havaji? Cesta pak vedla nazpátek do Hila, ale mezitím také jaksi zapadlo slunce. A zpět na *Oahu* jsme letěli už za tmy.

Země sopek.

Hned od Hila jsme jeli na jih, kde jsme projeli několik kilometrů pravého tropického pralesa. Je to zajímavý pocit, projíždět takovým zeleným tunelem. Později jsme na cestě ještě prošli – už po nohou – tunelem jiným, vytvořeným samotnou lávou – a na tak hrubý materiál byl tunel poměrně hodně kulatý. Tam jsme se právě stavili u vodopádu *Akaka*, ozdoby tropických pohlednic a potěše koupajících se turistů, ale jak se dostanou z té výšky dolů pod vodopád, to se mně neptejte.

Pak přišel jistě nejzajímavější bod naší návštěvy, *Národní vulkánový park*, který zahrnuje dvě nejaktivnější sopky na světě – je to *Mauna Loa* (Dlouhá hora) a *Kilauea*. Každý z havajských ostrovů vlastně vznikl z podmořské sopky, jejíž láva se na dně kuželovitě hromadila a narůstala, až vyrostla nad moře. Magma ovšem přichází z roztaveného jádra země, z hloubky až 60 km a to, co my vidíme, jsou vlastně jen vrcholky podmořských sopek, které rostou až od

mořského dna. Láva – roztavený kámen – se tam totiž valí do moře z prasklin v zemské kůře. Vrstva po vrstvě se tak vyvalovala a kopec narůstal, až se vynořil z moře. Tento typ vulkánu má ovšem většinou jen mírně strmé svahy. Trvalo to proto až 25 miliónů let, ale pohled je to ohromný.

Láva je tam téměř všude stejného chemického složení, ale formuje se do různých tvarů. Někde vypadá jako roztavená struska z hutí, jinde jako zamrzlý potok, někde jakoby se sametovým povrchem, jinde s prasklinami několik metrů hlubokými, kam pak při dešti vniká voda, zachycují se seménka a roste vegetace. Rozpadlá láva je totiž chemicky bohatá a země z ní je velice úrodná. Časem se proud lávy přeruší a vyhasne. Sopka se "zašpuntuje" a dá nějaký čas pokoj. To záleží na tom, zda je ještě dole na dně přítomen zdroj lávy – a ano, obě sopky, *Kilauea* a *Mauna Loa* sedí pořád na zdroji magma, které vytéká s pacifické zlomené "kry", oné části zemské kůry. Pacifický "zlom" pokračuje ovšem na severovýchod, až do Kalifornie nahoru ke Kanadě, kde se projevuje hlavně zemětřeseními.

Samotná Mauna Loa za posledních 200 let soptila dokonce 30 krát, naposledy v roce 1984, kdy láva pokryla asi 70 čtverečních km. Nahoru na ni bychom se ovšem mohli dostat jen po vlastních. Je to asi 20 km dlouhý horský *trail*, slézáný (vlastně vylézáný, ne?) jen na vlastní nebezpečí. Kráter je elipsa 3 km krát 5 km a hluboký je 180 metrů.

Kilauea

Kilauea za posledních dvěstě let soptila 47 krát, naposledy v roce 1983 a vlastně dodnes nepřestala. Už to sice není ten rudý gejzír, ale černá láva zde vytéká jako dřívě, přičemž taví a ničí vše, co potká. Ovšem havajské sopky jaksi nevybuchují, jako třeba Mount Helens ve státě Washington, kde výbuch odnesl třetinu hory, ale jinak jsou stejně nebezpečné: láva s sebou bere vše a co nespálí, to zavaluje. Pak se valí až k moři, kde pod hladinou vybuchuje a vůbec se chová jako nějaký podvratný živel.

Kilauea je jen něco přes kilometr vysoká, ale zato je 6 kilometrů nad mořským dnem. Nahoře u kráteru (má kilometr v průměru a je 400 metrů hluboký) je vědecké vulkanická observatoř – obě sopky jsou totiž zatím nejlépe prostudované ze všech sopek na světě a studuje se tam i předvídaní erupcí. To se dělá tak, že se měří zaoblenost dna kráteru. Ta postupně narůstá, až při kritické zakřivenosti dojde k erupci. Dříve se to měřilo špagátem, teď si pomáhají lejzrem.

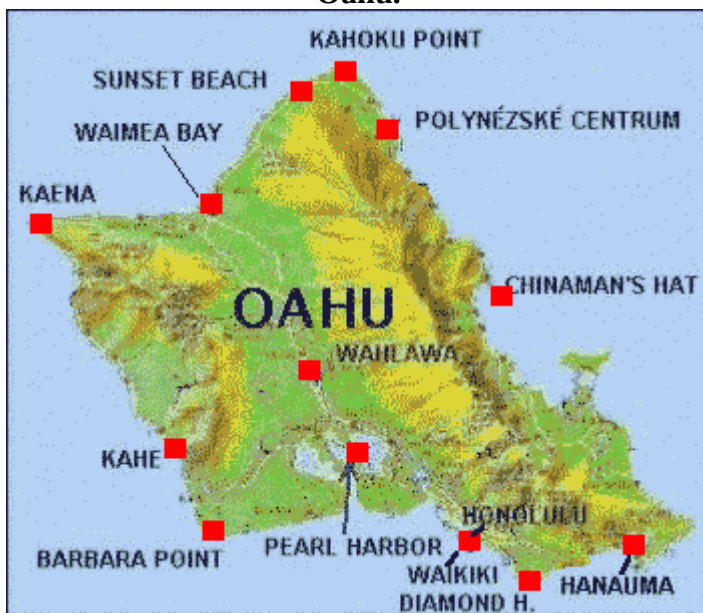
Peklo nebo ráj?

Hned nahoře je krásná vyhlídka s možností procházky kolem kráteru a přímo na hraně můžete vidět květiny, které sem domorodci přinášejí k usmíření *Pele*, bohyně vulkánů. Její sírově smrdutý dech

pak můžete cítit z různých otvorů, které jako by vedly až dolů, do pekla. Vzpomněl jsem si na Erica a jeho ráj – tady nahoře to spíš vypadalo jako když tu měli mejdan nějakí čerti. Když jsme tam byli my, netekla už ovšem ta rudá řeka lávy, jen tmavá, kouřící a asfaltu podobná kaše – ale jinak stejně necitelná, jako ta roztavená do ruda – a stejně dobře zavalovala a tavila asfaltové silnice na vnějších svazích hory. U vyhlídky je také turistické centrum, kde vám promítnou film, jak to vypadalo při poslední erupci. My jsme ji sice ve skutečnosti neviděli, ale podle následků jsme si ji uměli velice dobře představit.

Museli jsme obdivovat – v tom filmu – vytrvalost jednoho usedlíka, který zahradní hadicí kropil lávu, jež se valila na jeho dům – až opravdu vytvořil ztuhlou bariéru, která zcela přesměrovala tok lávy. Dům sice zachránil, ale bydlel pak v jakémsi malém kráteru, který si touto akcí nechtěně vybudoval. Na pobřeží jsme pak klopýтали po lávovém poli, které místy opravdu jako struska, s malými zálivy, bublinami a podobně, jinde spíše jako černé, obsidiánové sklo, které se vám drtí pod nohama. A za námi byl ještě ohněm zničený prales, ale nebude to dlouho trvat a bude tam jiný. Láva se totiž brzo opět rozpadá na velmi úrodnou černou půdu a už tehdy jsme viděli, jak tam na lávovém poli rostla ojedinelá stébla trávy.

Oahu.

Vrátili jsme se tedy zpět na náš "domovský" ostrov, *Oahu*. Ubytovali nás v 35 poschod'ovém hotelu, při našem štěstí až v třicátém patře. To se nám nevyplatilo. Jednou – to bylo až za pár dní – zazněl požární poplach, a protože telefon byl pořád obsazen, rozhodli jsme se z nedostatku jiné informace raději hned seběhnout do přízemí – v případě požáru se totiž výtahy nesmí používat. Teprve v recepci nám řekli, že to byl planý poplach; naštěstí jsme se nahoru už zase dostali výtahem.

Bydleli jsme v jedné části hlavního města *Honolulu*, zvané *Waikiki*, té části, která je plná hotelů, turistů, pláží a velkých – ale také i menších, ale rozhodně stejně zajímavých – restaurací. Tak například v jedné té menší jsme si objednali *mahimahi* a v očekávání něčeho nepředstavitelného jsme nakonec zjistili, že je to havajský modrý delfín – ovšem nepravý, je to totiž ryba a ne ssavec – dnes dokonce pěstovaný i v nádržích a chutná jako kuře. Vůbec bylo pro nás na Havaji těch příjemných překvapení asi desetkrát víc, než těch opačných. Jindy jsme si zase dali v naší nenajedenosti "*all-you-can-*

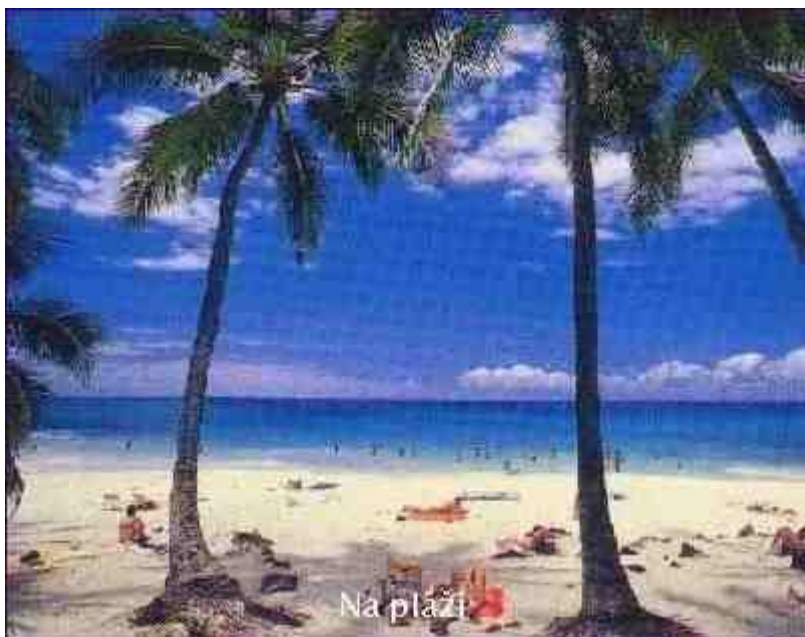
eat" (neboli *Cožkoli-pozřeš-za-jedny-prachy*, s jediným chodem na menu, totiž *shrimps*, malými mořskými ráčky, krevetami, výborně usmaženými ve speciální strouhance, kterých jsme se – po příkladu jiných – najedli tolik, že jsme pak téměř nemohli vstát od stolu. Jenže kdo tomu někdy odolal, ať po nás hodí kamenem ...

Parle vous Hawaiian?

Zde bych hned na začátku pronesl něco o havajštině. My Češi tam máme výhodu, že na rozdíl od angličtiny Havajani všechno píší a vyslovují tak jako my, teda až na dvě výjimky: dlouhé samohlásky se píší jako zdvojené a písmena s háčky se simulují dvěma písmeny. A tak jsme před Američany bravurně četli nápisy, které oni vůbec artikulovat neuměli. A havajština zní tak krásně – inu jako ty parodie na ni od Kocourkovských učitelů ("*lampa lapala éro, u lampy lupalo péro, dolila bandu, jdu na rafandu...nebo: alóha oé, spad' jsem do hnoé*").

Začnu teda od Adama: muž se řekne *kanaka* a žena je *wahina*, veranda je *lanai* a krásná je *nani*, takže už můžete říci svou první větu. *Ono* je něco co vám chutná (to je ono!), zatímco *panini* nejsou na Havaji italské housky, ale jen kaktus. *Pipi* není slepice, ale kravička, *popki* není papoušek, ale kočka, *ukelele* je – no ukulele, co jiného (vlastně ne, doslova to jsou "skákající blechy", prý podle stylu, jak se na něj hraje). *Luau* jsou tradiční hody a *lana* je práce, zatímco *huhu* je rozčilovat se.

Tohle slovo *huhu* jsem tam ale nikdy neslyšel – Havajani jsou lidé usměvaví už od nůry, dokonce i v tom slově *aloha* je přízvuk uprostřed, to že to cítí přímo srdcem. Jejich nejběžnější pozdrav je ale polozdvížená ruka sevřená v pěst, s palcem a malíčkem široko odstávajícím do stran. A tou pěstičkou pak několikrát zakýváte, což znamená "hang loose" (doslova "viset volně", teda na stromě) a je to blízké českému "to chce klid". Nejprve jsem tomu gestu nerozuměl, až mi to došlo: byl to asi starodávný pozdrav našich prapředků, ještě než poslechli Darwina a slezli se stromů a za ty tři ohnuté prsty se prostě viselo. Vůbec mě příjemně překvapilo, jak si ve zkomercializovaném prostředí Havajani uchovali svůj charakter a k cizincům se nechovají ani odmítavě, ani podlízavě – ale prostě normálně, jako lidé. To se většinou podaří jen národům, které nemají komplex méněcennosti, komplex, kterému často neujdou i ty největší národy :-).

Začal jsem chápat, proč se tady Erikovi líbilo: lidé se tu pořád usmívají, ale ne ze škodolibosti či naivity – oni prostě mají radost ze života, protože je to ten jediný, který tady vlastně na zemi máme. Mají radost, která se nedá koupit v žádném obchodě, ale zato je nakažlivá: ani to nevíte a už se usmíváte taky. Jak je to přece tak prosté, říkáte si najednou, aby lidé žili jako lidi.

Ostrov.

Oahu měří asi 70 krát 50 kilometrů a je ve tvaru kosočtverce, jehož dvě protilehlé strany tvoří pobřežní hřebeny, pochopitelně také původu sopečného. Západní strana je pozvolně svažuje dolů k Honolulu, zatímco ta východní je strmá a proto tam také hodně prší. Údolí mezi hřebeny má dost podzemní, rozuměj "sladké" vody a tak se tam pěstuje hlavně cukrová třtina a ananasy. Navštívili jsme i proslulou továrnu *Johna Dole*, který vlastně pěstování ananasů ve velkém zavedl, dnes už ale prázdnou a přeměněnou v muzeum – konkurence z Filipin totiž havajskou produkci cenově ubila. Ale to Havajanům zřejmě moc nevádí, věnují se o to víc – a s větším finančním úspěchem – turistům. Jak jsem už řekl, jsou to lidé milí a hlavně chytrí. Největší špičku výroby Dole zaznamenal ve druhé světové válce,

když se zavázal, že každý americký voják bude mít na stole ananas, kdykoliv na něj bude mít chuť. Svému slibu dostál, a to hlavně proto, že jeho inženýři vymysleli důmyslný stoj, který ananasům okrájí slupku a vykrojí tuhý váleček ve středu, načež ten dutý válec kolmo nakrájí na kolečka – to vše jen ve dvou operacích a pochopitelně se celý ten válec z koleček zavře do konzervy. Ananas je vlastně druh kaktusu, ale komu by to vadilo, když tak dobře chutná?

Na Oahu žije asi 80 procent všech obyvatel havajského souostroví. Velký příliv obyvatel nastal až po roce 1845, kdy král *Kamehameha* se sem přestěhoval z ostrova Maui a v roce 1850 povýšil Honolulu na hlavní město. Začal se sem stěhovat obchod a turistický ruch se postaral o zbytek. Přístav obchodníků – a jak říká Jonáš v Tingltanglu, "s odpuštěním námořníků", už tehdy hodně rozpustilých, rostl jako z vody – vlastně úplně doslova. Historii můžete ještě potkat na nábreží u *Aloha Tower*, kde stojí zakotvena loď *Falls of Clyde*, která ještě pamatuje ony doby a připomíná nám, že Honolulu byl tehdy nejdůležitější přístav uprostřed Pacifiku.

Honolulu.

Honolulu je ovšem hlavní město Havaje a *Waikiki* je jeho předměstí. *Mezinárodní Centrum* v Honolulu je zábava na celý den. Je to středisko obchodů a občůdků, které potěší ženské srdéčko a zarmoutí mužskou kapsu. Obsahuje i koncertní halu pro dva tisíce posluchačů a arénu pro devět tisíc diváků, kde se hraje cokoliv, od basketbalu až po rock'nroll, ovšem ne ve stejnou dobu :-). Když jsme tam přišli, byla tam v jedné hale zrovna soutěž obecnstva v tancích *hula* a i jiných polynézských tanců, dokonce i "třásáků" z Tahiti (ty mi jdou nejlíp a navíc se po tom hubne). Blízko nás se zrovna natřásal jeden pár, který si odnesl druhou cenu: ona byla Havajanka, on Holanďan, a přistěhovali se na Oahu založit tam školu tance (jako by jich tam nebylo dost!). Jak už to tam bývá zvykem, nakonec nás všechny diváky také nahnali na plac a prý ukažte, co umíte. Předváděli jsme s Aťou něco, co by se dalo možná brát jako kanadský národní tanec *sně-hula*, ale jelikož jsme se od ostatních nijak moc neodlišovali, nevyhráli jsme nic.

Po betonovém boardwalku si také můžete obejít celou pobřežní stranu města a obdivovat se drahým hotelům, osvětlených zevnitř křišťálovými lustry a zvenčí plápolajícími pochodněmi. Nebo jestli jste ještě nedorostli do věku snobů, můžete se kochat nádherným západem slunce, snad nejhezším na celém světě...

Waikiki.

Waikiki je nejturističtější část Honolulu a také na turistech nejvíc vydělává. Bydleli jsme pět minut chůze od pláže, blízko hotelu Moana, který tam už stojí od roku 1900. Hned naproti je soukromý jachtový klub pro zbohatlíky, ale vedle v parku najdete i zchudlíky, kteří tam pod parasolem vyspávají u svého vozičku, ukradeného někde v samoobsluze, v němž mají své veškeré bohatství. Krátce před soumrakem s ním zmizí bůhví kam a když policejní patrola přejde, opět se tiše vynoří, aby tam v parku přespali teplou, i když ne příliš tichou havajskou noc.

První kdo přistál na Waikiki, byl v roce 1793 *George Vancouver*, který se, podobně jako *James Cook* také plavil i kolem západní Kanady, v místě, které se dnes – ta náhoda! – nazývá Vancouver. A u Waikiki také v roce 1795 král *Kamehameha* provedl se svými kanoemi velkou invazi proti místnímu vládci *Kalamikupoule* a rozklepl mu kyjem hlavu jako skořápku, čímž vyhrál jedna nula. Po nějakou dobu bylo Waikiki jediný přístav pro zámořské škunery, ale časem už nestačilo a lodě se přestěhovaly do Honolulu a pak i do *Pearl Harboru*, ale o tom zase jindy.

A la Carte.

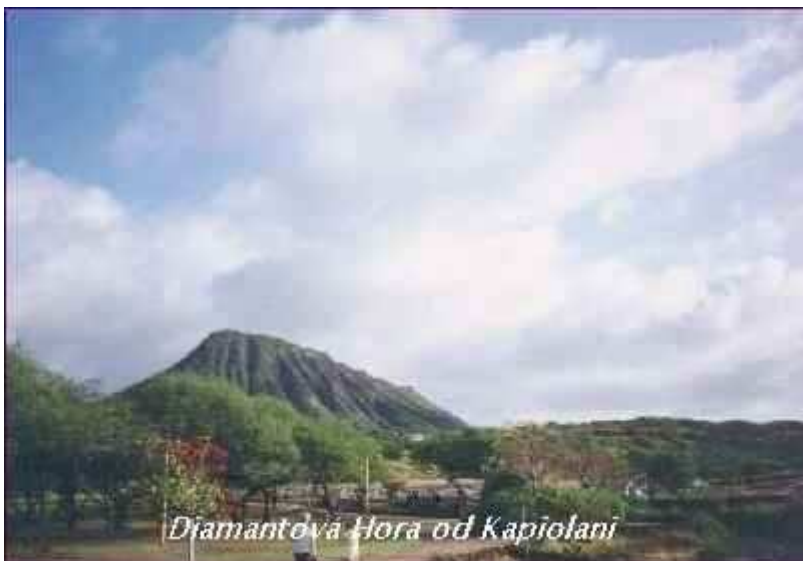
Na hlavní třídě, nazvané *Ala Moana* (ala=cesta a moana=oceán, Havajani si prostě názvy nekomplikují), je velké obchodní středisko téhož jména, ale my jsme tam chodili hlavně proto, že tam je v hale asi patnáct restaurací otevřeného stylu. Ty patří různým národům a jídla jsou tam mexická, filipinská, havajská, čínská, vietnamská, australská, italská, řecká i westernová a jiná. Byli jsme ve všech, i když jsme některý den museli zvládnout i dvě – bylo to jako cesta našich hub kolem světa. Nejvíc mi tam chutnaly vařené *kalamari* (chobotničky) v omáčce, tak černo-fialové, že už chápu, jak vzniklo slovo kalamář.

Blešák.

Navštívili jsme postupně i mnoho jiných míst, například bleší trh, který je havajsky zbarvený: nakoupíte tam nejen suvenýry, ale i pravé korále, nádherné barevné havajské látky nebo šaty, nejen standardní výrobky, ale i věci dělané ručně. A tak tam uvidíte i Havajany, co sem přijeli z jiných částí ostrova, aby tu prodávali svoje výrobky. Ne všechny ty ceny jsou ale také "bleší" – prodávající dobře ví, kolik mohou od turistů za něco dostat a jak už jsme řekl, hloupí zrovna nejsou ...

Ano, při tom všem jsme i my nějak zapomněli, že mimo město tu žijí ti druzí Havajané, děti přírody, která se už také pomalu smrskává, jako celý ten ráj tady. Na našich toulkách jsme se dostali

až k pláži u "honolulujského" přístavu a odskočili si zaplavat. Ale to už byl večer a tak jsme se ještě dívali na západ slunce, pohled to jistě daleko zajímavější, než ten z našeho pokoje, který měl okna na sever.

Diamond Head.

Na jih od Waikiki, prakticky až na samém cípu ostrova Oahu, se tyčí hora *Diamond Head* (Diamantová Hora). Je to také vyhaslá sopka, vlastně jen její polovička, zadní strana se totiž už dávno zřítila do moře. Naštěstí ta dobrá půlka je právě ta, která je vidět z moře na straně co je Honolulu, takže pak vytváří ono krásné panorama, známé z každého filmu o Havaji, podobně jako je *Homole Cukru* nedílnou součástí *Rio de Janeiro*.

Hora je vlastně jenom vyvýšený kráter, ve kterém podle tradice žila kdysi Pele, bohyně ohně. Asi jich bylo několik – pamatujete tu, co žila na Velkém Ostrově – nebo se chudák pořád stěhovala? Pravděpodobně ano, muselo jí být v Diamantovém kráteru moc chladno, protože sopka už nejméně sto tisíc let nesoptí. Také jméno hory se časem měnilo: nejprve jí říkali *Leahi* (Dům ohně), pak ji kapitán Portlock pojmenoval *Point Rose*, aby si šplhnul u tehdejšího britského ministra financí (který se jmenoval, ano, Rose), jindy jí zase říkali *Spící lev* nebo *Kónická hora*. A pak zde našli angličtí námořníci lesklé kameny, kterým se říkalo *slzy bohyně Pele*, a mysleli si, že to jsou

diamanty (zatím to byl jen kalcit). Nu a od té doby jí začali říkat *Diamond Hill*, což se změnilo na Diamantovou Horu (doslova *hlavu*, ale angličtina je v pojmenování míst dost liberální, tak např *cape* je kápě, ale také mys).

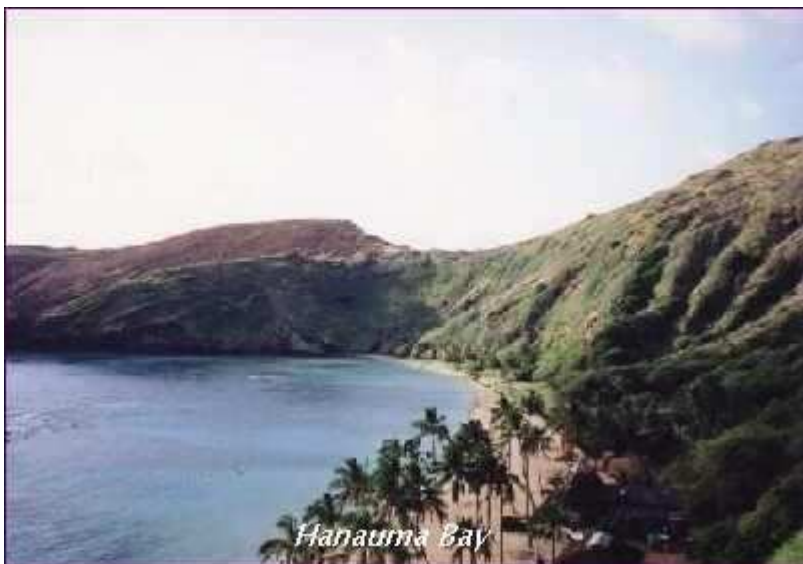
Ještě v roce 1807 se zde obětovaly lidské oběti. Tehdy totiž manželka krále *Kamehameha Velkého* (a navíc Prvního) jménem *Keopuolani* onemocněla a kněží rozhodli, že asi někdo porušil *tabu*. Našli tedy deset ostrovanů – kdo chce psa bít, psa si najde – kteří údajně jedli jistý druh kokosů a když pak byli náležitě obětováni, královně se ulevilo. Vsadím se, že i leckterý politik by dnes uvítal, kdyby na zlepšení jeho nervového stavu obětovali třeba pár novinářů :-). Až do roku 1902, kdy pod mořem konečně natáhli kabel přes Pacifik, se oznamovaly z hory příjezdy lodí. A první maják tam už stál v roce 1890.

Kapiolani Park.

V roce 1877 postavil král *Kalakaua* pod horou park, pojmenovaný po jeho manželce, *Kapiolani*. Po několik let se tam konaly dostihy a hrálo polo. Pozemky kolem parku vlastnil Mr. Lycergus, jehož hostem byl i známý spisovatel *Robert Louis Stevenson* a to v domě zvaném *San Souci* (ovšem ne tak honosném jako bylo *San Souci Bedřicha Velkého*, které bylo ovšem v Prusku). V roce 1898 převzal americký orel Havaj pod svá křídla a první američtí vojáci kempovali právě v tomto parku. Americká vláda pak koupila horu i s okolím a postavila tam pevnost. V roce 1944 se zde setkal Roosevelt s Mac Arthurem, aby se dohodli na vojenských plánech pro poslední rok války v Pacifiku. Později byla pevnost předána Havajské národní gardě, ale kráter zůstává jinak nepoužit. V parku je Zoo a Akvarium, kde vegetuje pacificko-mořská zvířena a ryběna: obrovští mořští raci, škeble, sasanky, mořští koníci, semtam nějaká ta sepie, chobotnice, tisíce barevných rybiček a ve velkém válci neúnavně plují do kolečka velké *mahimahi*, o kterých jsem se už tady také zmínil.

Kokodáková show.

Kromě akvaria jsme navštívili i *Waikiki Shell*, což je amfiteatr, kde se právě konala *Kodak Show*, tedy taneční šou, sponzorovaná známou fotografickou firmou. Mladé a štíhlé dívky zde předváděly tance *hula*, oblečeny v sukýnkách tu travnatých, tu listových, zatímco jejich maminky byly zahaleny z estetických důvodů ve volně

splývavé šaty *muumuu*. Jiné dívky pak stály u stánků s občerstvením a jedna z nich na mě pokřikovala něco jako "*Somebody has a crush on you!*" (teda něco jako 'Někomu se líbíte!') a vůbec jí nevadilo, že Aťa stála hned vedle mne.

Všechna děvčata krásně zpívala a tančila – jako lesní víly, i ten oděv se hodil. Pak přišli na řadu i muži a protože každý tanec tam vyjadřuje nějakou historku, tak se jejich tance podobaly tu veslování, tu zase ranám mečem, tu harpunování a hlavně také různým hostinám. To se všem ovšem dařilo nejlépe a vysvětluje to i to, proč havajské maminky měly na sobě ty volně splývavé šaty. Pak nás nahnali na plac a prý ukažte, jak umíte tanec hula. Ovšem na to nestačí jen rytmus, musíte vědět, co máte dělat s rukama a tak ty naše "příběhy", co jsme jim tam odmávali, pro ně zůstaly asi jen španělskou vesnicí.

Hanauma Bay.

Odpoledne jsme se svezli autobusem (ty jsou tam opravdu levné a jezdí po celém ostrově) na druhou stranu Diamantové Hory, kde leží ve stejně pojmenovaném zálivu známá pláž *Hanauma*, vpředu má písek, ale dál od břehu jsou už útesy, na které se musíte brodit vodou v botách, jinak vám ostrá skaliska pořežou chodidla. Ovšem stojí to za to: rentujete si tam snorkel a potápíte se mezi množstvím barevných ryb, které jsou tak zvyklé na krmení, že potravu ode mne

nemaje, jedna z nich mi začala oždibovat ruku. Teda jemně, nebyla to žádná *piraňa*, ale co já vím, jestli byla skutečně jenom vegetarián? Jedna malá rybka, taková nafouknutá až do skoro hranatého tvaru na mě pořád pod vodou čuměla, což jsem si nedovedl vysvětlit jinak než že ve mně našla zalíbení. Daleko od útesů jsme se ale nepustili, tam už jsou totiž žraloci. Výstup na skalnaté útesy na břehu má svoje plus: uvidíte zde, jak příbojová voda tryská sopečnými otvory odkudsi zpod skalisek do výše až deseti metrů a hned vedle ve vodě bylo tolik druhů ryb, že by mi tehdy každý akvarista jen záviděl.

Plážoví polehávači.

Tak bych asi přeložil výraz "beach bums", který se nevztahuje na turisty, ale na ty tuláky světa, které najdete všude blízko vody a tepla, na ty děti přírody, které nechtějí mít nic společného s macechou civilizací. Koupil jsem si tam ze zvědavosti na bleším trhu starší, ošumělou knihu receptů, *paperback*, ve kterém popisoval jeden z nich, nějaký Jack, svůj život na Havaji. Jack tam přišel ještě jako demobilizovaný voják po druhé světové válce a než si pro sebe postavil pobřežní boudu, žil tam jen tak, "pod širákem". Živil se kokosy, banány a lovem ryb, které mu jeho družka, místní havajská kráska, servírovala tak skvěle, jak to jen Havajani umí. Když ho nakonec opustila – ženy samotářskému životu moc neholdují – žil si tam vesele dál a se svým *outriggerem* (to je ten člun, co má po straně ještě vyvažovací klacek, lépe řečeno "váhu") se i nadále živil potravou moře, kterou si zpestřoval sladkovodními raky. Těch je tam v potočích plno – pro domorodce jsou jaksi nevhodní, leč Jack, který v Evropě poznal francouzskou kuchyni, usoudil, stejně jako evropští kuchaři, že je to lahůdka *non plus ultra*.

Jenomže občas i takový bum potřebuje peníze na cigarety a podobně, a i když semtam prodal nějakou tu rybu co chytil, moc mu to nevydělalo. I začal s kamarádem hledat nějaké zaměstnání a také jedno našli: trhat nezralé kokosové ořechy na hlavních třídách ve Waikiki, aby někomu náhodou nespadly na kokos. Palmy jsou tam dobrých deset, dvacet metrů vysoké a tak to nikdo nechce dělat – ale právě proto se za tu práci dobře platí. "Ale je nebezpečná", stěžoval si v knize Jack – jeho kamarád si totiž vydělal tolik, že si pak postavil i dům, oženil se a dokonce začal pracovat. Také Jack skončil – podle jeho vlastního úsudku – špatně: šel studovat na místní univer-

zitu, kde to měl jako bývalý voják zadarmo, a zůstal tam pak i učit. Jak je vidět, i v tomhle ráji se už nedá žít jako žili Adam nebo Eva ...

Polyvesnice.

Při našich cestách po Oahu jsme se pochopitelně museli podívat i do polynézké vesnice. *Polynézké Kulturní Centrum* je vlastně živá výstava kultury a zvyků 7 národů z těchto polynézkých souostroví : *Samoa* (ti si říkají *Maori* – znáte písničku: "Zazpívej, Maori, zazpívej píseň o lásce"? – tu jsem tam ale vůbec neslyšel), *Nového Zélandu* (Aotearoa), *Fidži* (*Fidji*), *Havaje*, *Tahiti*, *Tonga* a *Francouzských Markéz* (Marquises). Rozkládá se na 42 akrech (asi 20 hektarů), plných kanálů (ne těch, co myslíte, ale umělých vodních příkopů a lagun) a hlavně pravých chýší. Pochopitelně je každá vesnička postavena podle zvyků toho či onoho národa, ale všechny chajdy opravdu výborně vzdorovaly dešti, který se zrovna spustil. Lagunová

show na kanoích se tedy odložila na později a my jsme se zatím hrdinně prodírali tropickou sprškou od chatrče k chatrči.

Ve vesnici je plno "domorodců", kteří nám předváděli polynéská řemesla a umění všeho druhu. A bylo co vidět: od vění (viti?) věnců po drčení kořenů *tara* na proslavenou kaši *poi*, od pletení košíků a bambusových střech až k odhuskování kokosů. Nevím, jak by se to řeklo česky: kokosový ořech má totiž nejen skořápku, ale ještě silný zelený obal (husk, něco jako šlupka, ale až 5 cm tlustá), který se oddělí tak, že domorodec prudce

napichuje ořech na zaostřený kůl, zabodnutý v zemi. To ostří je ovšem nahoře :-). Tím se mu po několika vteřinách podaří oddělat husk aniž by sám sebe nabodl na kůl a zbytek se pak posílá do světa jakožto známý kokos. Jako všude, je tam i pár obchodů se suvenýry, tentokrát nejen havajskými, ale pochopitelně i tahitskými a jinými.

Tahit'ané.

A všude se tancovalo, jako v oné známé svazácké písničce, kde to ovšem slibovali až na zítra: v tahit'anské chýši nás oba, t.j. Aťu a i moji zaoblenou maličkost obdařili apartní travní sukénkou a museli jsme mrskat boky, až jsme si při tom vyhazování z kopýtka málem vyhodili i plotýnky. Na všech bylo vidět, jak je to baví – nejen pozorovat nás, to muselo pobavit každého – ale i to trdlování všeobecně: jednak to byli studenti místní mormonské university, kteří si tak vydělávali na školné, jednak byli právě sami potomci "divochů" z ost-

rovů, kteří si po stoletích ještě s úctou udrželi své národní tanečky. Kromě Polynézanů tam byli ovšem i polo-běloši, kteří kupodivu trdlovali ještě vášnivěji. Ovšem tu graciéznost Polynézanů jaksi neměli. Hned jsem musel Aťu se dvěma studenty vyfotit. Jeden z nich prohlásil předstíranou anglo-hatmatilkou: "Já medicinman!" a po straně dodal: "A taky studuju lékařství tady na univerzitě!"

V maorské vesničce tancovali jejich bojovníci v hrůzostrašných maskách, vedeni patriarchou, který před každým představením zaklepal holí na podlahu, jako se to dělalo v době Shakespeara. Tvářil se důležitě, ale mladé *wahini* – ženy, vlastně holky, co stály za ním – se uculovaly a dělaly si z něho šprt'ouchlata. Jak je vidět, děvčata jsou všude na světě stejná. Být v dnešní době šamanem není totiž žádná legrace – vlastně co to říkám, je, ale jen pro ty, co sami šamany nejsou.

Polynézie.

Bylo to, jako kdybychom si udělali cestu do Polynézie, která vlastně končí až tady, na Havaji. Však nám tam také vysvětlili, že se skládá z několika souostroví i velkých ostrovů...

Na půl cestě mezi Havají a Novým Zélandem leží **Americká Samoa** a **Nezávislá Samoa** (ta je částí BC- Britského Commonwealthu, tedy společenství národů, dříve Impéria, že ano), každá jen asi o 200 tisících obyvatel (jazyk je samojština)

Nový Zéland je ostrov Maorů a sem přestěhovaných Britů. Podobně jako Canada a Austrálie, je také on částí BC. Žijí tam asi 4 milióny obyvatel a kromě maorštiny se tam mluví hlavně anglicky. Předsedkyní vlády je v současné době žena, Helen Clarková a je – na rozdíl od jiných premiérů /na nikoho neukazuju), velice hezká. Víte, kde je Starý Zeeland? No přece v Holandsku...

Fidži je samostatná republika, má asi milion obyvatel, z toho hodně Pakistánců či Indů (jazyk je fidži a hindustánština)

Marquézy jsou částí francouzské Polynézie, mají jen 6 tisíc obyvatel, jazykem je tahitština a francouzština

Tahiti je ovšem také částí francouzské Polynézie, má jen 130 tisíc obyvatel (ale hrozně hezkých holek!), jazykem je tahitština a francouzština.

Tonga je samostatné království, má asi 100 tisíc obyvatel, jazyk je tam tongajština a angličtina.

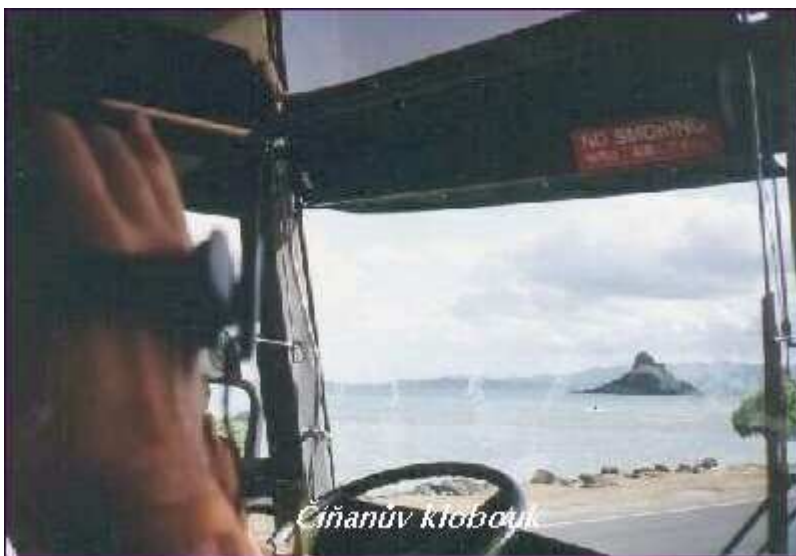
Pitcairn – je ostrov, kam utekli vzbouřenci na lodi Bounty, jejichž velitelem byl Kristián Fletcher. Jelikož si tam přitáhli děvčata z tahiti, nějak s enám tma rozmnožili a jejich potomci tam žijí dodnes. Je to britská kolonie.

Tokealu patří pod Nový Zéland, má asi 2000 lidí. To samé **Niue**.

Wallis a **Futura** patří k Francii.

Horizonty.

Ve velkém amfiteatru se pak večer konala celovečerní show "*Horizonty – oslava polynézkých objevů*", kde vystupovalo asi sto studentů, kteří tančili a vrhali či lapali oheň, nože, oštěpy i jiné předměty pro domácnost. Jiní zase šermovali, válčili a i jinak se radovali ze života. Děvčata točila ve vzduchu mávátky, šátky, ovívátky nebo kruhy. A co víc: i když si můžete koupit videokazetu s celým pořadem, nikomu se tam nebrání, aby si to nafilmoval sám. I když to byla vlastně předem nainscenovaná show, bylo vidět, že to ta omladina dělá s opravdovou radostí, snad i jako protest proti tomu, že už i tento poslední ráj v Pacifiku bude brzo jen tou historií.

Kolem dokola.

Kdo byl na Oahu a neobjel si celé pobřeží ostrova, ten ani neví, o co přišel. My jsme si ten výlet udělali autobusem, kde byl řidič roditel Havajan, šofér a průvodce, to vše v jedné osobě. Nevím, jestli to bylo proto, že by závislý na spropitném, které si chtěl vysloužit, nebo že byl prostě tak šaramantní, ale bavili nás celou cestu a sebe jistě taky. Nejen že znal Kanadu, ale i Evropu, sloužil totiž kdysi v americké armádě v Západním Německu. Zmínil se i o tehdejších, všeobecně neoblíbeném předsedovi kanadské vlády a zpoza autobusu se ozval smích – to byli Kanadáni z prérií – a my z východní Kanady jsme se také připojili. Pak se ho jedna americká turistka zeptala, jestli byl někdy ve Spojených státech. "Já jsem se tam narodil," řekl. "A kde?" zeptala se zvědavá, leč poněkud naivní dáma. "No přece tady v Honolulu, na Havaji."

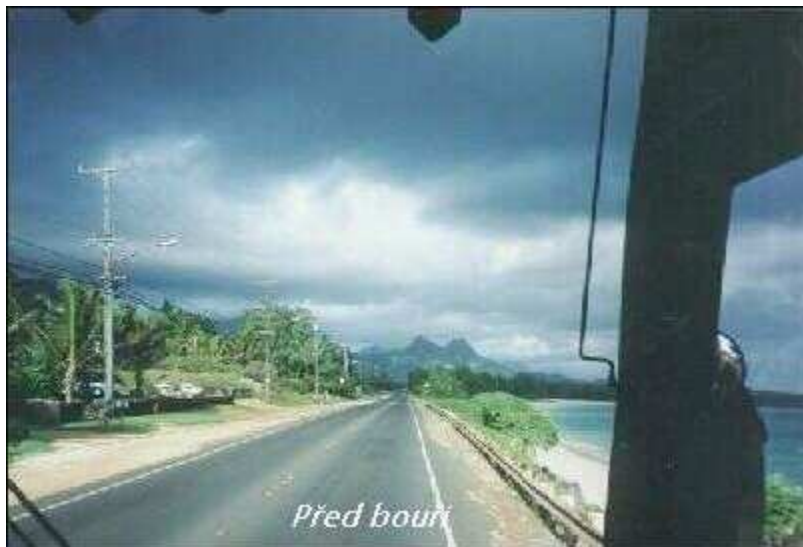
Zavezl nás až nahoru na hřeben hory, dlouhým tunelem vysekaným ve skále, z vrcholku kteréž jeden vítězný havajský král shazoval zajaté vojáky do propasti. "Je tady ozvěna?" zeptal jsem se ho. "Proč?" řekl. "No protože to musela být legrace, když za nimi volali

'Aloha' a znělo to jako Alo-ha-ha-ha!" Smál se, až se kolem lidé otáčeli. Jak už jsem říkal, Havajani mají smysl pro humor, dokonce i pro ten můj. Po pravdě řečeno, pohled dolů ze skály nebyl nijak povzbuzující, jednalo se spíše o humor propastný nežli šibeniční.

Zasedli jsme opět do autobusu a štrádili si to po východní straně ostrova směrem na sever. Na levé straně se tyčily oahské hory, napravo šplouchalo moře barvy ultra- i infra-marínu. Jednu chvíli nás chytla bouře. Na této straně ostrova totiž prší daleko víc, než na západní – ale zase to netrvá tak dlouho. Cestou jsme hodně zastavovali, abychom se pokochali (to je prosím v češtině, na to "po polski" jsme neměli dost soukromí) pohledem na pláže, jednak abychom nakoupili suvenýry, které nám teď doma krásně překážejí. Také jsme zastavili naproti *Čínanůvu klobouku* (Chinaman's hat), malém to ostrůvku ve tvaru téhož.

Flora.

Kdekoliv jsme zastavili, museli jsme se obdivovat ohromným květům ibišku. Je to mimochodem *havajská státní květina*, zřejmě vícesnubná, téměř promiskuitní – začínali tu kdysi s 5 odrūdami a dnes tu mají kolem pěti tisíc hybridů, a to všech možných barev, od

bílé po žlutou, od oranžové k rudé a od růžové až k všemožně kropenaté. A to nemluvím o orchidejích, které jsem už viděl v botanické

zahradě na Velkém ostrově, ale ani dvě nebyly stejné, což by našeho zesnulého profu z botaniky asi vzbudilo z jeho, dnes už věčného, spánku. Z orchidejí se také vijí (vinou?) ony věnce *lei*, které pasují na krk kterékoliv velikosti, ať mužské, ženské nebo i střední. Jinak se tedy také vyrábí z květiny zvané *frangipani*, ale to už opravdu nevím, jak se to řekne česky.

Rostliny jedlé jsou pak na Havaji též v početném stavu: ananas, zázvor a *taro*, z jehož kořenu se dělá ona bramborová kaše *poi*. Je to jedno z mála místních jídel, které tu cizinci příliš neobdivují – i když opékané "tarové" placičky (čips) jsou celkem chutné. Královnou ovocí je ovšem *papaya* (neplést s Popeyem, neboli Pepkem námořníkem), která svým vitamínem E řadí hned za Poděbrady – je totiž také "na srdce". Také *avocado* a *mango*, které mám nejradši, jednak že se sežene i u nás na severu a také že chutná jako ta nejlepší broskev.

Luau.

Ještě jsem se tu nezmínil o havajské party či hostině, zvané *luau*. Už vás jistě napadlo, že Havajani také rádi jedí a není to jen pouhé konzumování kalorií, no Sir, ale opravdová slavnost. Každé *luau* má t.zv. open bar, t.zv. *mai tai*, kde jídlo leží rozložené po stolech, aby si hosté nabírali a to tolik, kolik jen mohou sníst, je to takový ten havajský *smorgasbord*. *Luau* se skládá z několika chodů, a ani jeden není z Domažlic: *pupu* jako předkrm či apetizer, pak *Kalua*, tedy prasátko *kalua*, pečené v podzemní peci *imu*, sladké brambory či banány uvařené v páře, kuře pečené v kokosovém mléce či barbequované a servírované na listech *taro*, hovězí *teriyaki*, různé saláty a také losos *lomi lomi*, to vše doprovázené nezbytným *poi* (viz výše, vypadá to jako lepidlo na tapety a chutná – no zkuste to sami) a na závěr sepie či chaluhy na dobré vytrávení. Pochopitelně následují tance a tanečky válečné, ze všech možných ostrovů. A tak si rozhodně musí každý přinést kameru či alespoň foťák.

Poly-univerzita.

Přijeli jsme až na špičku ostrova, do *Polynézkého centra*, ale o tom jsme psal v minulé kapitole. Hned naproti je *Universita Brigham Younga* (UBY), známého kazatele *Církve Svatých Posledních Dní Ježíše Krista*, po česku zvaných *Mormoni*. Poznal jsem jich pár ve Státech i v Kanadě, ale na rozdíl o *Jehovových Svědků* se vůbec nevтіrají a nechtí z vás hned udělat abstinenta, ač sami jsou. Nakonec

ani s tím mnohoženstvím si mnoho neužijí, kupovat dneska odívání i jen na jednu manželku stačí klidně takového Mormona finančně zruinovat. Posláním univerzity je vychovávat k multikulturální diverzitě, životu v duchu evangelia a mormonské církve, a především k šíření – alespoň zde – národní, polynézké kultury. K tomu jim pomáhá studium umění, obchodu a vzdělání vůbec, kteréhož je na univerzitě hojně. Založena roku 1955, univerzita je samostatnou odnoží stejnojmenné univerzity ve státě Utah, U.S.A. UBY se vyznačuje velmi malými poplatky (t.j. školným), širokou sítí stipendií a pocho-
pitelně překrásným studijním prostředím.

Státní havajská univerzita.

Státní Universita (U of Hawaii) má několik kampusů, z toho 4 v Honolulu, jeden v Pearl City a dva v Hilo na Velkém ostrově. V jednom z nich donedávna učil můj přítel, Dr. Tom Koch, kterému jsem měl čest dělat recenzi jedné jeho knih – jak jsem mu tehdy záviděl jeho "stáži na pláži"! Já, který jsem učil jenom v tropickém prostředí Dejvic! Podle informací prý na státní univerzitě mohou studenti s více než 30 procenty polynézké krve studovat zcela zadarmo. A podle toho, co jsem našel na netu, je tato univerzita světoznámá i svými vědeckými úspěchy, takže sem studenty neláká jen to bezvadné surfování na Waikiki....

Prahistorie.

Že Havajani na Havaj teprve připluli, že tam nebyli odedávna, to už dnes ví každý, ale odkud připluli, to zůstává poněkud nejasné. Snad z Tahiti, možná z Marquiz. Museli to být skvělí mořeplavci – však se jim říká "Vikingové pacifiku" – protože je to z Tahiti opravdu slušná vzdálenost a když tam připluli, tak se podle pověsti se Havaj ještě skládala jen ze dvou ostrovů. Také není jisté, kam vlastně poprvé připluli, podle velikosti to byl zřejmě Velký ostrov, dokonce prý tam jsou i památky na to, jak se tam původně někdo žil v lávových jeskyních.

Pověst, o které tu mluvím, je nazvaná *Havai Loa* od autorů *Kamakau a Kepelino*, kteří byli oba už křesťané (její anglická verze byla zapsána Formanderem), ale autentičnost pověsti byla brána na potaz: je tam totiž plno "téměř" křesťanských bodů. Tak například trojice boží (Kane, Ku a Lono), stvoření člověka z hlíny, také první žena (Lalo Honua) byla vytvořena z jeho žebra. Muž *Kanaloa* se bouřil proti bohům, svedl první ženu a oba upadli v nemilost. Havajský Noe (Nuu) přežil potopu v domě, postaveném na lodi a po potopě přistál – kde jinde, než na *Mauna Kea*.

Havai Loa.

Náčelník *Havai Loa* z Tahiti byl jeden ze čtyř bratrů, také náčelníků: *Ki* se usadil na Tahiti, *Kana Loa* na Markézách a zbývající *Laa Kapu* – ten se asi ještě dosud neusadil, dokument o tom alespoň nic neříká. *Havai Loa* se jednou vypravil hledat Havaj – tehdy právě ještě existoval jen Velký ostrov a Maui. O Havaji prý mu řekl jeho navigátor *Makalii* a směr jim měla ukazovat Východní hvězda (ale asi ne moc, Havaj je od Tahiti spíše na severovýchod, proto asi později změnili směr na Aldebarana). *Loa* vyjel jen asi tak stovkou lidí, navigátorů, veslařů a stavitelů lodí. Zem na Havaji našli celkem úrodnou: už tam rostly i kokosové palmy. Ostrovy pak pojmenoval rafinovaně po svých dětech: synovi Maui, dceři Oahu atd. Když naplnili své lodě – vlastně to byly jen velké kanoe – potravinami, vrátili se zpět.

Pak se znovu vrátil, s bratry a jejich rodinami, aby se na Havaji mohli množit, ale ostatní lodníci si nesměli s sebou vzít nikoho. Pokud se vám to zdá divné, nezapomeňme, že podle bible vzniklo naše lidstvo přímo z incestu: Adamovy děti se zřejmě musely ženit či vdávat jen sami se sebou :-). Pak se Loa opět vrátil zpět na – kam se vlastně vrátil? Inu země ta se jmenovala *Ka Aina kai melemele a kane*, což podle většiny názorů bylo dnešní Tahiti.

Veselá Papa.

Nakonec pendloval tak často mezi Havají a Melemele, že ho docela podezřívám, že z toho měl nějaké cestovní bonusy, jako jsou dnes ty "letecké kilometry" z kreditkaret. Jeho potomci ovšem byli také jen náčelníci, t.j. šlechta, zatímco potomci navigátora Makalii byli obyčejní lidé. Tak mi napadá, s kým se asi spáril tento Makalii? Z potomků Loa je zajímavá hlavně *Papa – Nui Hanamu Moku*, nejen jménem (velká Papa, matka ostrovů, opravdu, žádný papa-otec!) , ale i tím, že za život cestovala osmkrát na Havaj a zpět a pohřbena už zase byla na Tahiti. Její první manžel byl *Wakea*, člověk zlý. To on zavedl na ostrovy *kapu*, zákon, že ženy nesmí jíst rudou rybu, vepřové či ptačí maso. Také zavedl cenzuru (jak, když Havajani neměli písmo?) a nutil lidi, aby zbožňovali idoly. Papa se s ním pohádala, odešla na Tahiti, vzala si tam za muže *Te Rii Fanaua* a měla s ním děti. Pak odjela na Havaj, říkala si tam *Huhune* a opět měla děti, ale s někým jiným. S ním se ale pohádala a tak se vrátila na Tahiti, vzala si nějakého *Te Arii Aumajea*, atd.atd. Tomu říkám emancipace!

Původní čtyři bratři vlastně založili polynézskou rasu. Jednou se Havai Loa vrátil domů na Tahiti a zjistil, že jeho bratr *Ki* zanevřel na staré náboženství, přivlastnil si jiného boha a že se dal na lidožroutství. Vrátil se tedy Loa na Havaj a tam zakázal svým lidem, aby se kdy vraceli zpět, protože by se tam mohli nakazit novým náboženstvím, případně převzít nové gastronomické zvyky Tahit'anů. Pak se vydal na cestu jinam a dokonce prý doplul k lidem se šikmýma očima, patrně asiátům, nebo k nějakým šilhavým.

Podle historického datování se zdá, že se Havajani připlavili na ostrovy asi kolem roku 400 našeho letopočtu, když byl sám Velký ostrov údajně teprve 900 let starý. Podle jedněch tam přišli z Marquéz, podle jiných z Tahiti. Každopádně to byli Polynézané a přišli – máte pravdu, připluli – tam na svých velikých kánoích ze

vzdálenosti 5000 km. Nevím, kdo jim to nakukal, ale prý sledovali nějaké své pověsti, které mluvily o zemi na severu. A tak jeli, bez kompasu, jen podle hvězd, a konečně dorazili na ostrovy. Kolik jich tehdy na těch lodích bylo? To se neví, asi jen pár desítek, ale v době Cookově už bylo na ostrovech asi 300 tisíc lidí.

Libo-li sendvič?

Předpokládám, že všichni víte, co je to sendvič (mám na mysli to jídlo, pochopitelně). Nuže jeho vynálezce byl *Lord Sandwich* – co už ale neobjevil, jsou **Sendvičské ostrovy**. Kde leží? Já jsme vám to ještě neřekl? Leží přesně tam, kde jsou dnešní Havajské ostrovy, tak je totiž *původně* pojmenoval jejich objevitel, kapitán *Cook*. Lord Sandwich byl Vrchní Lord Britské Admirality, a tak šlo víceméně jen o poklonu. Později se jméno změnilo, ale pořád se jim ještě říká "ostrovy" :-).

Kuk!

Cook jel totiž hledat onu známou Severozápadní cestu, jakýsi průliv, vodní pasáž přes severní Ameriku a protože byl číman, šel na to od lesa, lépe řečeno zezadu. Když nešel objevit vstup do ní, mohl by se najít alespoň výstup z ní, ne? Jel tedy na východ, kolem Mysu dobré naděje, až přijel na Nový Zéland a odtud přes Tahiti pokračoval na severovýchod, k západním břehům Kanady. Vyjel z Anglie s

dvěma loděmi: *Resolution* a *Discovery*, a asi dvě stě námořníky a mariňáky, v červenci 1776. Co čert nechtěl, uprostřed Pacifiku objevil Havaj (18. ledna 1778), což teda vůbec nikdo nečekal... Ostrované ho vítali jako boha a dávali mu dary, ale když jim došly zásoby, naznačovali, že by měl jít zase zpátky do toho – no, do nebe. Za týden tedy odjel daleko na sever ke Kanadě, kde se potloukal celý rok a objel i Aljašku, ale dál už se nedostal, tam už moře bylo zamrzlé. Rozhodl se přezimovat na Havaji (pardon, na Sendviči) a také tam v lednu 1779 dorazil.

Tragédie.

Tentokrát už vítání nebylo nijak slavnostní a když se situace začala vyhyrocovat, začátkem února se rozhodl zase odejet. Vrátila ho však bouře a na pobřeží zažil ještě druhou: nebyl tam sice velký nápis "*Cookie go home*", jak bychom to asi dnes čekali, ale Havajani se netvářili už se nijak mile a dokonce mu ukradli jeden člun, začez si Cook vzal jejich krále jako rukojmího. Teda chtěl vzít, ale do člunu se s ním už nedostal. Ostrované přispěli králi na pomoc a při té šarvátce Cooka zabili (14 února 1779). Čekal ho tedy podobný osud jako jeho francouzského protějšek, hraběte (a kapitána!) *La Pérouse*, který vyjel 1785 do Pacifiku, hledat – ta náhoda! – také *cestu na severozápad* a také od východu :-). I on se proslavil jako objevitel, ale nakonec se svými lidmi zmizel někde v Pacifiku (v roce 1788). Až roku 1826 našel kapitán *Dumont D'Urville* se svou expedicí, která se vydala *La Pérouse* hledat, oba vraky u ostrova *Vanicoro* na Nových Hebridách. Někteří z posádky se zřejmě z vraku zachránili, ale domorodcům přece jen neunikli...

Na pobřeží *Velkého ostrova* stojí kamenný památník a na útese je pak měděná deska v místě, kde byl Cook zabit. Musíme se divit, proč to Cook udělal, byl to jinak docela rozvážný muž a přítel Polynézanů. Nemůžeme se ovšem divit Havajanům, že si chránili krále a ostrov, který už objevili dávno před Cookem.

Kamehameha I.

Tak se jmenoval první "sjednocovací" král Havaje. Vyrůstal na *Velkém ostrově* a ku pomoci si přivzal dva Angličany, kteří ho naučili válečné umění, za což pak byli královsky – jak jinak? – odměněni. Rozhodující bitva se udála v roce 1795. Později mu "bylo bojovati" už jen proti bělochům, a to hlavně ekonomicky, což se mu ale příliš nedařilo.

Jeho syn, *Kamehameha II*, zvaný *Liholiho* (patrně podle záliby v alkoholu :-)) byl po své smrti vystřídán jeho bratrem *Kamehameha III*, zvaným *Kaikeaouli*. Za jeho vlády pokračovalo království úspěšně ve svém rozkladu, zvláště díky úpadku sandálového dřeva (asi pro holandské sandály?) a velrybářství. Po něm nastoupil jeho synovec, *Kamehameha IV*, zvaný *Alexander Liholiho* a pak zase přišel *Kamehameha V*, který se proslavil tím, že už mu ani jinak neříkali a také nezanechal dědice mužského rodu.

Nová monarchie.

Další dva králové už byli voleni. Byli to *William Charles* a *David Kalakaua*, oba velcí spitřarové (tohle je ale fakt, u těch dříve jsem žertoval), kteří se mimo jiné marně snažili zarazit velkou úmrtnost Havajanů, kterých v té době už bylo jen 35 tisíc. Po nich nastoupila královna *Lydia Kamakaeha Kaolamali Liliuokalani*, sestra krále *Kalakaui*, která se proslavila návrhem nové konstituce, spojené s po-

zemkovou reformou. Vláda jí při hlasování nepodpořila, ale to už také U.S. mariňáci (námořní pěchota) obsadili důležitá místa a eventuallyně došlo k jejímu zatčení, přímo v královském paláci *Iolani* (1985) a Havaj se stala republikou. Později byla anexována ke Státům, hlavně z vojenských důvodů – byl to důležitý strategický bod, o který měli zájem Japonci i jiní. A po sto letech (1993) se za to vše americký kongres Havajanům omluvil, kterážto ratifikace se pak stala zákonem.

Po prohlídce *Bishopova muzea*, kde se tohle vše dovíte a *Iolani paláce*, jsme se šli jako obvykle pocourat po městě, ale teď už jsme ho viděli jinýma očima. Díky turizmu a prozíravé politice si udržují Havajani nejen svou kulturu, ale i relativně dobrou životní úroveň. Na Velkém ostrově například rodilý Havajan dostane dům téměř zadarmo a také i vzdělání – a to třeba i na univerzitě. V době druhé světové války už Havajani považovali útok na americkou flotilu v Pearl Harbor jakožto napadení své nové vlasti a pomáhali Američanům proti Japoncům.

Palác Iolani.

Byl postaven v pravém viktoriánském stylu a vládlo se z něj vesele, pořád, ať už byla Havaj království či republika (je to vlastně jediné *bývalé* království na území USA), teritorie nebo konečně v roce 1969 i stát, míněno jeden z těch Spojených, že ano. Hned vedle paláce jsou bývalá kasárna bývalé královské gardy, a bývalá královská kapela tu ještě teď vyhrává bývalé pochody, dnes už ale hlavně jen nám, bývalým i současným plebejcům. Před palácem je pozlacená socha krále Kamehameha I, v tradičním havajsko-královském ustrojení a s fešnou helmicí. Za palácem je budova parlamentu. Když jsme tam zašli, zrovna tam v hlavní hale chodili nějakí protestanti kolem dokola, protestující – je to vůbec možné? – proti zavedení železnice. Všechno bylo v dobré pohodě a do kroku jim vyhrávala ta samá královská kapela, ano, ta bývalá.

Legendy.

Havajské legendy, podobně jako jiné báje, se snaží nejen popisovat dávnou minulost – ovšem s nádechem nadpřirozenosti – ale i vysvětlovat některé přírodní úkazy, například jak vznikl oheň, proč se slunce pohybuje přes oblohu a podobně. Legendy o bohyni Pele zase mluví o žárlivosti, o lásce, pohostinnosti i chamtivosti.

Bozi a bohyně.

Především snad ale abychom si probrali to havajské nebe, míněno jejich bohy a bohyně:

Kane – je Stvořitel světa

Ku – architekt a bůh války (ne ale válečné architektury, tím byl tuším Albert Speer :-)

Lono – bůh míru a prosperity

Pele – bohyně ohně a vulkánů

Laamaomao – bůh větrů, žije na Molokai (ano, tam kde je bývalá leperská kolonie)

Kuula – bůh rybářů

Lakakane – bůh tance hula

Po příchodu misionářů havajští králové staré náboženství odhodili a náboženské zvyky, udržované kněžími (kterým říkali *kahunas*) byly zrušeny a posvátné chrámy rozbořeny. Jenže kus staré víry zůstal a ačkoliv nebyla psaná, ale přesto byla částí písní a tanců hula, a tak se s ní můžeme setkávat ještě dnes. Jak dalece sahá například strach před mocnou *Pele*, svědčí i to, že turisté posílají sopečné kameny, co tam kdysi uzmuli, zpět na ostrovy, neboť pověra říká, že jim přinesou neštěstí a zlobu velké bohyně...

Píseň stvoření (Kumulipa),

je vlastně něco jako havajská bible, jen si srovnáme: "*Za času, kdy se země stala žhavou, kdy nebe se obrátilo vzhůru nohama, kdy světlo slunce bylo tak tmavé, že svítil jedině měsíc, v době, kdy se na nebi obehly Plejády, v době, kdy panovala noc...*" Stačí jen přidat toho Ducha, co se vznášel na vodami a máme tu začátek Genesis. Kumulipa byla píseň o 2000 řádcích, které se *kahunas* učili nazpaměť a naposledy byla asi recitována roku 1779, kdy Havajané v příjezdším kapitánu Cookovi viděli – jaksi omylem – boha Lono (viz výše).

Hula.

je jazyk srdce, jak říká havajské přísloví – je to nejen tanec, ale i literatura, historie, poesie i próza v jednom. Hula říká historky, popisuje slavné dějiny, ale i život prostých ostrovanů. Vznikla tak, že mladá bohyně *Hiiaka* přišla na to, že podupáváním může napodobit rytmus země, že její tělo se umí kývat jako stromy ve větru a její dlaně vyprávět jazykem listů. Dnes je *hula* předmětem obdivu turistů – Havajané vám to nejen předvádějí, ale vás i rádi naučí – ale i tak si zachovává svůj původní účel, aniž by se příliš zkompromitovala.

Jméno se dostalo do celého světa – někteří z nás si jistě ještě pamatují *hula-hupové* kruhy. Nuže tato středověká hračka, kterou někdo kdysi přivezl i na Havaj, byla tehdy misionáři pojmenována – právě podle pohybu, kterým se kruh udržuje v pohybu a který je podobný hula tanci, jednoduše hulahoop. Pokud vím, tak světový rekord z roku 1999 drží Američanka *Lori Lynn Lomeli*, která dokázala otáčet 82 kruhů po tři minuty – ano, všechny najednou! Podobné kruhy používají kanadští indiáni také pro své tance, ovšem oni z nich vytváří symetrické figury, které sice také rotují různě po těle, ale

navíc ještě proskakují – ten, jehož co jsem ho viděl, jich rotoval na jednu asi čtyřicet. Já skončil někde u prvního kruhu :-).

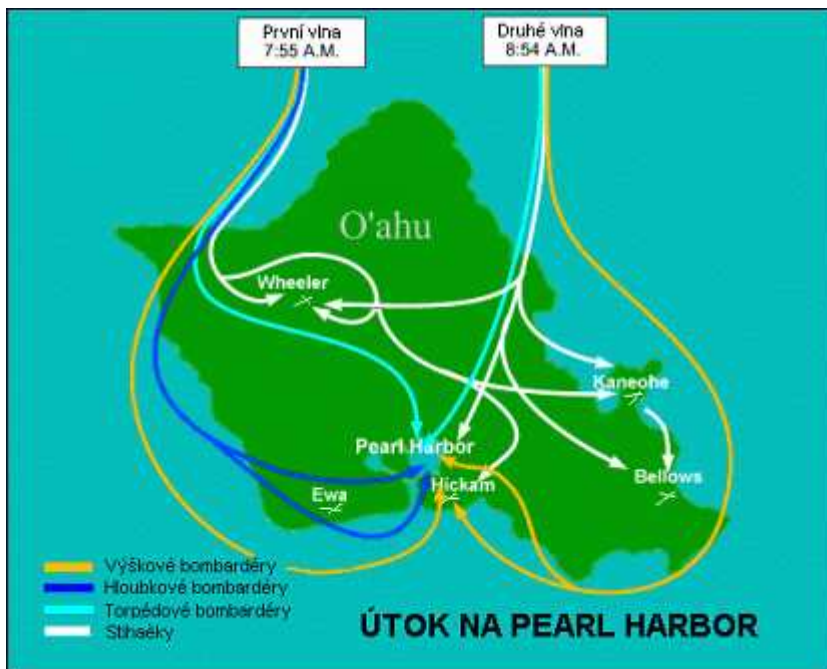
Legenda o Pele,

přesněji řečeno o tom, jak Pele opustila ostrov *Bora-Bora* blízko *Tahiti*, je to tedy jaksí i legenda o příchodu Havajanů na ostrovy. Podle jedné písně měla prý *wanderlust* neboli touhu cestovat, podle jiné legendy ji vyhnala potopa, ale ta nejhezčí vrze je tato: její žárlivá sestra *Namaka-o-Kahai* ji vyhnala, protože jí Pele svedla manžela. V bitce u místa zvaného *Hana* na havajském ostrově *Maui* ji také zabila. Pele se pak stala bohyní ohně, teda hlavně toho sopečného ohně a přestěhovala se do kráteru sopky *Mauna Loa*, na Velkém ostrově. Její sestra se pak stala bohyní moře a stále spolu ještě pořád bojují – viděl jsem dokumentární podmořský film, kde ukazovali, co se děje s lávou, která vteče do moře – vytvoří se z ní totiž veliké černé koule, které praskají a zevnitř se valí rudá láva, která pod vodou vybuchuje, prostě úchvatné...

Legenda o Maui,

neboli o tom, jak slunce zpomalilo svůj běh. *Maui* žil se svou matkou, bohyní *Hino* v *Hilu* na Velkém ostrově, kde vyráběli oděv

kapa z kůry stromu *mamaki*. Jenže kůra se musela namáčet a tlouct a slunce tehdy běhalo po obloze tak rychle, že kůra nestačila do večera uschnout. Když ji pak stěhovali domů, často se jim látka poškodila. I rozhodl se Maui, že Slunce chytí do smyčky – dokonce věděl kde: v kráteru *Haleakala*, kde Slunce přespávalo. Podařilo se mu chytit ho za jednu nohu, za ten nejdelší paprsek zrána a urazil mu ji kyjem. Slunce pak nemohlo tak rychle běhat a slíbilo, že poběží šest měsíců pomalu, ale pak si to ten další půl roku zase vynahradí ...

Pearl Harbor

Jednou jsme byli u známých v Quebecu a viděli jsme tam v TV prezidenta Bushe (ještě toho staršího), který měl zrovna projev "odněkud" z Havaje. Protože jsme s Aťou oba vlastně už tehdy nějak s cestou na Havaj koketovali, prohlásil jsem, ovšem jen jako vtip, že jednou budu na Bushově místě. Poslal jsem pak z Havaje těm přátelům pohlednici s vysvětlením, aby viděli, že jsem se tehdy nezbláznil a nechtěl být snad i americkým prezidentem.

Ta oslava totiž bylo padesátileté výročí napadení *Pearl Harboru* japonskou flotilou a to "místo" byl memoriál, postavený nad potopenou lodí *USS Arizona*. Bush měl tehdy dobrý důvod tam být – sám se osobně zúčastnil války v Pacifiku, která byla tím napadením Pearl Harboru vlastně odstartována. Už roku 1940 vytvořili totiž Japonci spolu s Němci a Italy tak zvanou spojeneckou *Osu* a všem začalo být jasné, na kterou stranu se jednou USA přikloní. Američané vyhlásili embargo nad vývozem surovin a nafty do Japonska a situace se po-

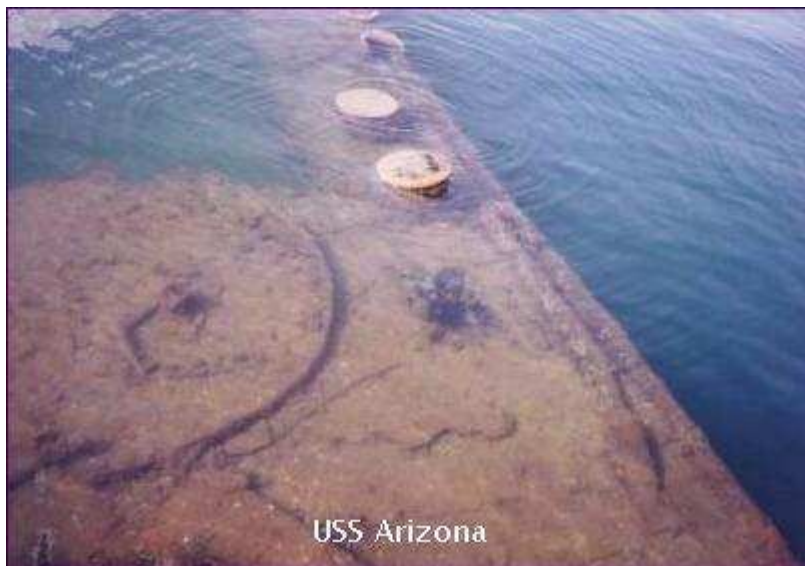
stupně zhoršovala. Špionážní válka ovšem začala už dávno předtím a tak bylo jen otázkou, kdo začne dřív. Jenže Američanům se do války nechtělo.

Plán útoku vymyslel japonský admirál *Yamamoto* a vedením flotily pověřil viceadmirála *Nagumo*. Vyrazil 26 listopadu a 7 prosince 1941 už byli asi dvěstě mil od ostrova Oahu, kde tehdy byla soustředěna většina amerického vojenského loďstva – celkem 90 lodí, z toho 8 křižníků přímo v "Pearlu" a 7 poblíž ostrova. Byli tam prostě, jak říká anglické úsloví, jako *sitting ducks* (sedící kachny, jinak řečeno dobrý terč). *Nagumo* měl 6 letadlových lodí a první útok začal už v osm hodin ráno. Američané ten samý den sice potopili u ostrova jednu japonskou ponorku, ale nevěnovali tomu nijak zvláštní pozornost. Podobně, když jejich radarová stanice ohlásila "nějakou leteckou formaci", velitelé to odbyli tím, že je to určitě americká letka, co se vrací zpět na Oahu.

Útok.

První vlna 180 letadel se sice částečně vrhla na několik letišť na ostrově, ale většina zaútočila přímo na americké lodi. Po ní následovala vlna dalších 170 letadel a za dvě hodiny byl konec. Celkem bylo zničeno 180 letadel (a poškozeno 159), zatímco Japonci neztratili ani 10 procent svých letadel (jen 29). Co bylo ovšem horší, bylo to, že většina amerických lodí (21) byla potopena nebo silně poškozena. *USS Nevada*, ač zasažena, se snažila uniknout ze zálivu, ale stala se terčem Japonců, kteří ji chtěli potopit právě u ústí zálivu a tak zablokovat únik ostatních lodí. Zoufalý kapitán nakonec radši najel na mělčinu, jen aby se útočníkům jejich úmysl nepodařil. Celkem bylo zabito 2403 a zraněno 1178 Američanů.

Japoncům se ale nepodařilo poškodit žádnou americkou letadlovou loď, protože ty byly všechny zrovna daleko od přístavu (tento detail je zajímavý – že by přece jen někdo o útoku předem věděl?). A později, v bitvě o *Midway*, to právě tyto lodi vrátily Japoncům i s úroky. Japonci sice považovali útok na Pearl za velmi úspěšný, ale nepočítali s americkou technologií: všechny potopené lodi byly brzo znovu vyzvednuty na hladinu – až na dvě, co už za to nestály – a všechny se pak zúčastnily dalšího boje, až na jednu, co byla příliš zastaralá. Jedna z těch dvou lodí, co tam zůstaly na dně, je právě *USS Arizona*, která byla pro další operace příliš poškozena – Japonci totiž

zasáhli část lodi, kde byla munice. Morální účinek útoku byl ovšem zcela opačný, než Japonci čekali: místo aby Američany zastrašili, brutální útok na Pearl Harbor je naopak sjednotil. Tak se potvrdila věštba samotného Yamamota, který, zatímco jeho důstojníci jásali, skepticky prohlásil: "*Bojím se, že jsme probudili spícího obra.*"

Vyhlášení války.

Útok byl o to barbarštější, že předcházel i samotné vyhlášení války: Pravda, dokument měl být doručen Američanům včas, ale japonští překladatelé ho neměli ještě přeložen, takže přišel pozdě. Později se spekulovalo, že to Japonci udělali schválně, dokonce se dávala vina i prezidentovi Rooseveltovi, že prý o útoku předem věděl. Je opravdu podivné, že se flotila plavila od Kurilských ostrovů na Havaj celých 12 dní a nikdo o ní ani nevěděl. Robert B. Stinnett ve své knize "*Day of Deceit*" (vydal Amazon, k dostání na Netu) tvrdí, že japonská flotila během své cesty používala vysílačky a mnohé jejich zprávy byly zachyceny a dekodovány – ovšem pochybuji, že by se tam mluvilo o cíli napadení, ten byl jistě až do momentu útoku tajný (viz příští kapitola).

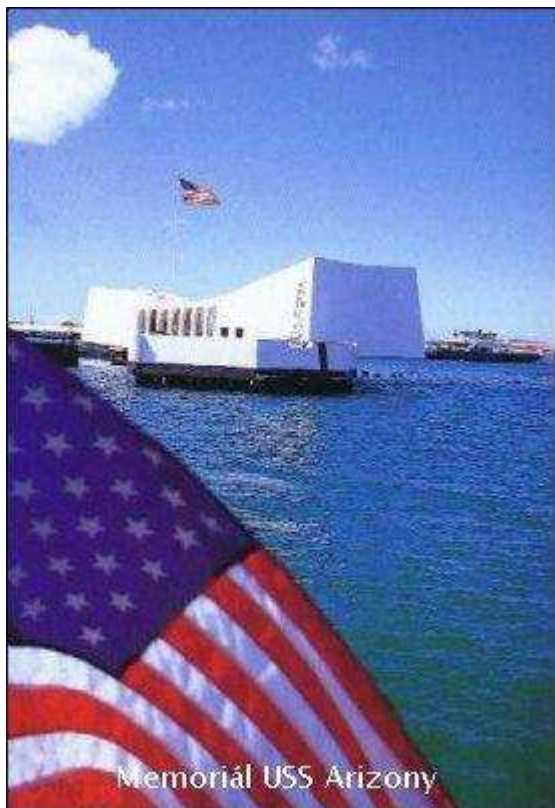
Je ovšem pravda, že známý ruský špión v Japonsku, Sorge, poslal Stalinovi už 15 října poměrně přesné datum napadení USA (uveďl 6. prosince, spletl se tedy jen o den). Sorge také Rusy ještě daleko dříve upozornil, že Japonci vůbec nenapadnou Sibiř – jak to původně

slíbili Němcům a dodnes se neví, proč slib nedodrželi – ale zato že určitě napadnou Spojené Státy. Jisté je, že Stalin na základě této informace pak přesunul dva milióny vojáků, které držel proti Japonsku, na západní frontu; ale zda Američany vůbec varoval o japonském napadení, to už jaksi není známo.

Muzeum.

Protože jsme museli čekat na člun, který nás měl dopravit k memoriálu, navštívili jsme nejprve *Visitor's Center*, takové malé muzeum, kde uvidíte filmy, různé rekvizity z potopených lodí a také japonské turisty, kteří se tam sklánějí nad modelem přístavu. Spatřil jsem šikmookého otce, který na maketě hrdě ukazoval synovi, co všechno kde tehdy potopili. Američany tahle věc právem rozčiluje, ale samotní Havajané to už přecházejí s vtipem. Říkal nám ho už předtím řidič našeho autobusu, s kterým jsme objížděli ostrov: prý měli tehdy Japonci ještě plán na pozemní invazi, ale jeden chytrý generál prý prohlásil: "Ba ne, hoši, tohle nebudeme dělat, proč si to ničit, když nám to jednou bude patřit!" Ten vtip je ovšem smutná narážka na to, že na Havaji už Japonci skoupili, co mohli. A co je horšího, bez války a nikdo jim to už nemůže sebrat. Vedle Centra je také memoriál, kde má každá americká ponorka, potopená ve válce v Pacifiku, svůj pomníček. Najdete zde i venku vystavené velké námořní zbraně a dokonce i japonské torpédo v podobě ponorky pro jednoho muže, neboli *kamikaze* navigátora. A pak už jsme nasedli do člunu, který nás odvezl k potopené *USS Arizoně*.

Memoriál je vlastně platforma s dómem, postavená přímo nad lodí, ve které zahynulo 1177 námořníků a mariňáků (polovička všech ztrát v Pearl Harboru). Jedna část je tedy jakýmsi mauzoleem, tedy místem klidu a rozjímání. Stojíme tiše a s úctou ve svatyni, kde jsou na mramorové desce vyryta jména všech těch, kteří jsou ještě pořád tam dole, v lodi, kterou už nestačili opustit. Najednou nás z toho ticha vyrušila právě příjechavší skupina Japonců, kteří se tam pak ve se se nahlas smáli, aniž by dávali nějakou úctu těm, které možná právě *jejich* otcové tady zabili. Někteří japončici měli na hlavě sportovní čepičky s nápisem "Arizona", které se daly koupit v přístavu a pochopitelně nebyly původně míněny k oslavě Japonského útoku, ale jen jako suvenýry. Bylo mi jasné, že i tihle mladí primitivové by to udělali zas, kdyby jim to nařídili. Nacionalizmus – mladší sestra

nacizmu – je příšerná věc: vyvolává v lidech ty nejhorší pudy. Řekl bych, že na rozdíl od vlastence, který "je ochoten za svou zem zemřít", když je to nutné, je nacionalista člověk, který "je ochoten hlavně zabít ty druhé" a má z toho i potěšení.

Lod' je z té platformy pod vodou velmi dobře vidět – pozorovali jsme část paluby, nad kterou si hráli pestrobarevné havajské rybky. K hladině z lodi pořád ještě dnes stoupají kapky oleje, jediné slzy, které jsou dnes prolévány za ty, kterým tehdy nedali ani pořá-

nou možnost se bránit. Přesto jejich oběť nebyla zbytečná: vyburcovala americký národ k boji a pomohla osvobodit Evropu. Druhá světová válka – a nejen ta v Pacifiku – by bez americké pomoci skončila asi jinak a tak si myslím, že ti hoši tam padli vlastně i za nás, za Čechy.

My a Japonci.

Japonskem vedená válka byla opravdu barbarsky krutá – zejména jak zacházeli se zajatci a civilním obyvatelstvem – a o to víc si musíme vážit slušnosti, s jakou se po válce chovali Američani k poraženým japončikům. Předpokládám, že kdyby válku vyhráli Japonci, že by vůbec generózní nebyli – japonská mentalita nezná žádné slitování k poraženým a *Sedm Samurajů* rozhodně není "sága o králi Artušovi". Koneckonců ani dnes tak idealizovaní *ninjové* nebyli nic jiného než zákešní vrahové.

Kanadská vláda za války, po příkladu Američanů, internovala své Japonce – jinak též kanadské občany – do speciálních táborů. Podle dnešních, mírových měřítek, to byl čin jistě zavrženíhodný, ale pro tehdejší situaci víc než nutný. Ve Státech byl totiž zatknut velký počet japonských špiónů, kteří přispěli k útoku na USA a nejméně dva z nich žili přímo v Pearlu. Navíc se nejednalo o nějaké žalářování: životní podmínky jistě nebyly lehké, ale žili si tam v klidu, takřka jako "v suchu", daleko od války a nemuseli mít vůbec strach o život svůj, ani svých dětí. A takovou jistotu tehdy neměla žádná evropská rodina či děti.

Kanadská vláda se jim nedávno nejen omluvila a dala jim slušnou finanční kompenzaci. Kupodivu se nikdy nepomýšlelo dát nějakou kompenzaci třeba rodičům kanadských vojáků, kteří padli v téže válce a obětovali daleko víc: své vlastní životy. Ví se totiž, že by to jejich rodiče z hrdosti ani nevzali, protože by to jaksi snížilo obět, kterou nám ti chlapci prokázali. Předpokládal jsem, že japonští Kanadčané postižení internací peníze odmítnou s vysvětlením, že jim ta omluva stačí, že to chápou jako příspěvek k tomu, že je svět dnes konečně svobodný. Anebo alespoň jako vděčnost za to, že nebyli internováni do Japonska, kde by jejich synové museli – místo do klidného tábora – jít bojovat a padnout – třeba přímo v pekle *Okina-wy*.

K tomu odmítnutí ale už nedošlo, a po návštěvě Japonska jsem pochopil, proč. Japonskému císaři trvalo celých čtyřicet let, než se veřejně omluvil za zločiny – lépe řečeno zvěrstva – která napáchala jeho soldateska na zajatých spojeneckých, a tedy i kanadských, vojácích a také na civilistech. O finanční náhradě ze strany tehdy už bohatého Japonska nikdy nebyla ani řeč a všichni jsme nějak vhodně zapomněli, že ten dobrý císař v té době také žil a dobře věděl, co se děje. A mohl jistě přinejmenším protestovat proti tomu, co jeho armáda dělala, když už ne jako císař, teda alespoň jako člověk. Ale to už jsme jen v utopích a ne v říši vycházejícího toho – jak to říkají – aha, slunce...

Midway

Odplata za Pearl Harbor na sebe nenechala dlouho čekat: Midway, největším námořní vítězství druhé světové války, byla pro Japonce první námořní porážkou za 300 let – a to tak devastující, že to vypadalo docela jako boží trest :-). Ukazuje to zároveň ale i úspěch americké strategie, moderní techniky a v neposlední řadě i americké dešifrovací služby. Šéfem námořního oddělení dešifrovacího úřadu se stal už před válkou *J. J. Rochefort*, který byl v roce 1942 pověřen rozluštěním japonského kódu JN-25. Tento úkol dostal prý proto, že uměl luštit křížovky a nikdo jiný to dělat nechtěl (rozuměj luštit kódy, ne křížovky).

Původně prostý námořní oficír, byl pro to svoje "hobby" povolán do Washingtonu a když vedoucí šifrovacího oddělení odešel sloužit na moře, byl jediný, co to místo po něm mohl převzít. Během dvou let se ale tak vypracoval, že se mu podařilo rozluštit japonskou kódovací knihu "Red book" – jenže ta byla ještě navíc zašifrována (každé slovo byla vlastně skupina čísel) a ještě se musely ze speciální

knihy kódů přidávat určité číselné konstanty z druhé knihy, než se dostal – pořád ale ještě zašifrovaný – kód. Tuto druhou knihu, nazvanou původně AN-1, ale později už také jen JN-25, však Rochefort neměl.

Magic.

Další problém byl, že Američané sice už v roce 1940 rozluštili japonský kód *Purple*, jinak zvaný MAGIC, ale ještě ho nemohli využít k tomu, aby se včas dozvěděli o útoku na *Pearl Harbor*. Tento kód se totiž generoval pomocí poměrně složitého stroje. Také zde ale luštitelé zaskórovali: aniž ještě stroj viděli, dokázali vydedukovat jeho elektrické zapojení, něco, co se nepodařilo ani Britům při luštění německého stroje ENIGMY. Tu, jak je teď všeobecně známo, Němcům uzmuli Poláci, částečně vyluštili a propašovali do Anglie. Jen tak mimochodem, tento stroj někdo nedávno ukradl z muzea a chtěl za něj 50 tisíc liber, jinak že ho rozbije – ale pak se stroj záhadně našel (pozn. j.h.).

Pomocí MAGICU se sice Roosevelt dozvěděl, že Japonci hodlají přerušit diplomatické styky s USA, čímž se dalo tušit, že připravují útok, ale kde, to už se nezjistilo – právě proto, že nebyla ta *druhá* kniha. Bohužel se na druhých dešifrovacích frontách "jelo" v té době ještě na zprávách měsíc starých, takže fáma, že Roosevelt věděl o útoku na *Pearl Harbor* a to *předem*, je nesmysl. To právě dokazuje nedávno uvolněná tajná dokumentace (viz kniha "Battle of Wits" od Stephena Budianskyho, vydal The Free Press). Žádný dokument užívající AN-1, který se týkal Pearlů nebyl totiž ještě rozluštěn před 7. prosincem 1941. tj. dnem útoku. Sám Rochefort přiznal, že v tom prostě selhali. To vyluštění se jim podařilo až 18. května 1942, ale pak to stálo za to.

Už v roce 1940 se v USA k třídění používaly IBM třídící mašiny, ovšem pořád ještě pracující s kartami a mechanického typu, které v žádném případě ještě nemohli být kvalifikovány jako počítače. V té době už se také ale rozdělila armádní dešifrovací centra na dvě: centrální ve Washingtonu, t.zv. OP-20-G a Rochefortova skupina v Honolulu na Havaji. A tehdy také začal jejich vzájemný boj – Washington si vždy usurpoval právo rozhodovat, co z vyluštěnými zprávami a jak uvidíme dále, nejen to.

Rochefort.

Díky tomu také *málem* skončila bitva o Midway fiaskem americké strany. Rochefort byl totiž přesvědčen, že Japonci táhnou s onou flotilou na *Midway*, ostrov, na který už dávno měli zálusk, ale Washington to urputně popíral. Jak už jméno naznačuje, leží ostrov mezi Amerikou a Japonskem, a asi na půl cestě mezi Havají a Japonskem, i když blíže k Havaji. Taktika Japonců měla dvě etapy: první část konvoje s letadlovými loďmi měla vybombardovat ostrov a druhá vlna tam pak měla vysadit japonskou námořní pěchotu, to vše ještě než na to přijdou Američané na Havaji. Umínění byrokrati ve Washingtonu ale prohlásili, že cílem japonské flotily jsou *Sumatra* nebo *Java*. Naštěstí byl hlavní velitel námořnictva, admirál *Nimitz*, přesvědčen o správnosti Rochefortovy hypotézy a vypravil se s konvojem k Midway. Velitel washingtonského OP-20-G *Redman* pak najednou začal tvrdit, že to prý určitě ne, že Japonci rozhodně chtějí napadnout Havaj, a že jen dělají klamné manévry. Naneštěstí byl sice kód místa útoku znám (=AF), ale místo samo ne.

Japonci dali do toho vše, aby si zaručili úspěch: 250 letadel, 11 bitevních lodí, 8 letadlových lodí a 23 křižníků. Několik tisíc vojáků by se pak vysadilo na ostrov, zatímco mnohem větší armáda čekala "v závětrí". Navíc tam ještě 20 japonských ponorek hlídalo boky konvoje, aby ho mohlo informovat o pohybu Američanů. A tehdy Rochefort vymyslel trik: spojovacím *kabelem* – pod vodou, aby to nebylo odposloucháno – vyzval operátora na *Midwayi*, aby *radiem* zažádal o zásobu vody, neboť se jím (údajně) na ostrově rozbila vodárna. Havaj pak vyslala *radiem* ujištění, že už je voda na cestě. Radostní Japonci to obojí zaslechli a předali dál, přičemž pro ostrov Midway, použili kód, který souhlasil s kódem pro místo útoku, AF. Ted' už nebylo pochyby.

Útok.

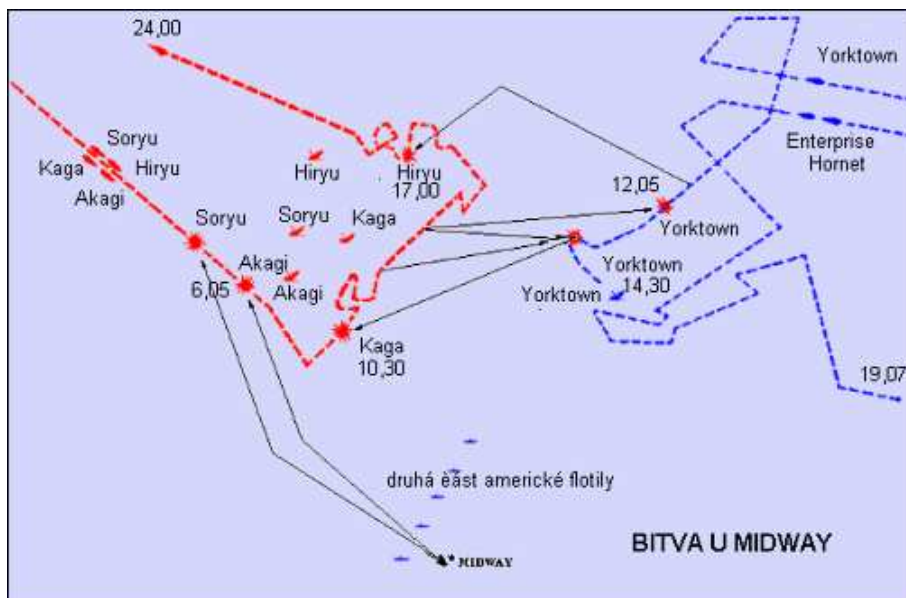
Útok na ostrov se odhadoval na 3 či 4 června a americký plán obrany ostrova byl prostý: dojet tam dřív a přepadnout útočníka. 4 června spatřil pilot amerického hydroplánu *Catalina* přední část japonského konvoje. Za čtvrt hodiny, t.j. v 6 hodin ráno, začal japonský útok na ostrov, kde prakticky zničili všechna letadla, ať už ve

vzduchu či na zemi. Jenže s tím se počítalo – šlo o to, aby se nepřítel nejprve angažoval do útoku, aby pak nemohl rychle ustoupit.

Navíc dělostřelecké baterie na ostrově sestřelili 67 z japonských 108 letadel, což pomohlo vytvořit další situaci. V 7 hodin totiž oznámil velitel první japonské letky, že je nutně třeba ještě další útočná vlna letadel na dobytí ostrova. Admirál *Nagumo* nejprve souhlasil, ale pak zaváhal: 93 letadel na palubě nosičů *Agaki* a *Kaga* bylo drženo v rezervě, kdyby se přece jen Američané objevili. Jenže tato letadla byla vyzbrojena torpédy a speciálními bombami na prořazení lodních pancířů. Nakonec se však přece jen rozhodl odmontovat torpéda a vyzbrojit letadla bombami na pozemní cíle.

Protiútok.

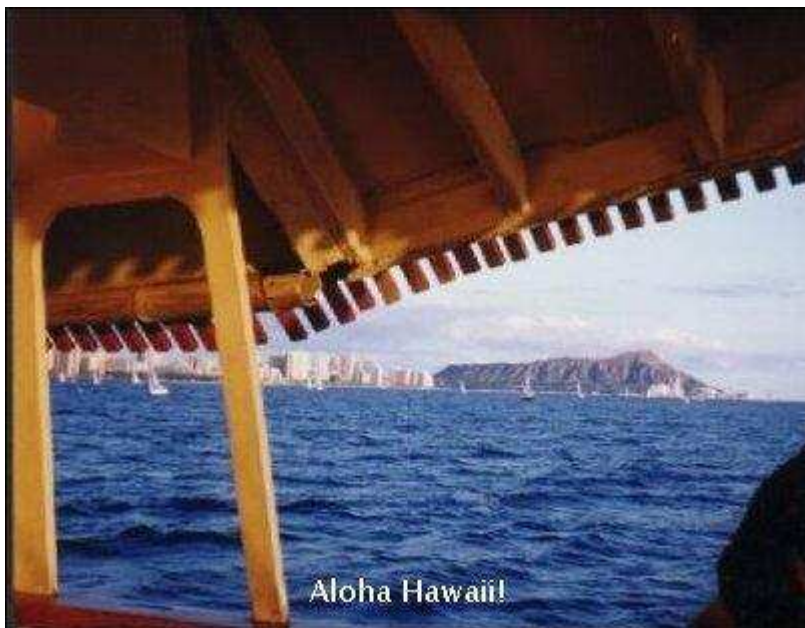
Pozorovací služba Japonců ovšem nebyla nejlepší. V 7,30 sice oznámilo jejich pozorovací letadlo blížící se americké lodi, ale pilot je identifikoval jako křižníky a trvalo téměř další hodinu, než přidal "...a možná doprovázené letadlovými nosiči". To *Nagumu* (ne, nebyl na gumu, poznámka j.h.:-) zalarmovalo a nařídil opět letadla přezbrojit torpédy. Jenže v té době se už zase vracela japonská letadla z útoku na ostrov, která bylo nutno nechat nejprve přistát, doplnit benzinem, který jim docházel a znovu odstartovat, což si vyžádalo další, tentokrát už katastrofální zdržení.

Americký admirál *Spruance*, když se dozvěděl, kde se japonská flotila nachází, si ovšem vypočítal, že by to trvalo ještě pár hodin, než by mohl odstartovat letecký útok na ni. Rozhodl se tedy riskovat: nečekal a odstartoval ho hned. Navíc odhadl dobře zmatenou situaci na palubě japonských letadlových lodí. První vlna amerických letadel byla sice téměř zdevastována 50 japonskými stíhačkami *Zero*, které hájily flotilu (ze 41 amerických letadel se vrátila zpět jen 4!). Jenže pak se nepozorovaně k Japoncům přiblížily bombardéry z *Yorktonu* a *Enterprise*. Zatímco američtí piloti marně hledali flotilu, objevili naštěstí jeden japonský destroyer a sledovali jeho kurz. Najednou se v mracích pod nimi vynořily letadloví nosiči *Kaga* a *Akagi*. *Kaga*, která měla palubu plnou letadel a lidí, dostala přímý zásah. Paluba *Akagi* prakticky zkolabovala pod sérií výbuchů a nosič *Soryu* chytit takovým plamenem, že se dveře od hangáru roztavily. Čtvrtému nosiči, *Hyriu*, se podařilo uniknout a jeho vlna letadel pak zaútočila na *Yorkton*, který sice nevyřadila z boje, ale zdemolováním pěti kotlů omezila jeho rychlost natolik, že ho nakonec dostala japonská torpéda. Americká letadla z *Enterprise* ale *Hiryu* sledovala a nakonec ji zničila také – celkem tedy čtyři letadlové lodi z japonských šesti vzalo za své. *Yamamotova* armáda, která následovala v pozadí a byla o mnoho silnější co do síly kanonů než Američané, tímto ale ztratila svou leteckou záštitu a tak jí nezbyvalo než se vrátit domů.

Začátek konce.

Od té doby se datuje vojenský sestup Japonska, které pak muselo už jen usilovně bojovat, aby si udrželo v Pacifiku jen ony malé ostrůvky ve svém držení a k dalšímu záběru teritorií už pak nedošlo. Jednalo se tedy o vítězství, kde hrálo dešifrování informace stejně důležitou úlohu jako ostatní složky armády a námořnictva, ne-li ještě větší – když uvážíme, jak málo lidí na to vlastně stačilo. Bylo to i sto procentní vítězství americké tajné služby nad japonskou. Admirál Nimitz okamžitě doporučil *Rocheforta* na vyznamenání, ale konkurenční skupina ve Washingtonu, kterou vedl *Redman*, se proti tomu hystericky postavila. Pravda, Washington sice rozluštil asi o 40 procent více telegramů, ale správný závěr o místě útoku udělal jen *Rochefort*. Přesto si *Redman* chtěl přivlastnit zásluhu na celé vítězství jen sám a proti vyznamenání bojoval vši silou. K této podrazové politice zneužil i svého bratra, který měl velkou funkci u námořnictva

a tak Rochefort medaili prostě nedostal – prý jen plnil svou povinnost. Dva jeho spolupracovníci, *Dyer* a *Holmes* dostali medaile až po válce a Rochefort konečně také – ale až devět let po jeho smrti., v roce 1985.

Ted', pětapadesát let po válce, už oba poražené státy, tj. Německo a Japonsko, vesele vládnou svým zbožím na světových trzích. Jeden by ani nevětil, že státy, které byly poraženy, jejichž území bylo – hlavně německé – natolik zdevastováno a které ztratily tolik lidí, dokážou v několika desetiletích dominovat světové trhy, nejen množstvím, ale i kvalitou. A je to tak dobře: došli k tomu svou pílí a inteligencí. Každému je už dnes celkem jasno, že oba národy získaly v míru vlastně daleko víc, než nějakými *blitzkriegy* hysterických maniaků. Snad jim – a i jiným – konečně dojde, že mohou svoji nadbytečnou energii zaměstnávat daleko lépe, než vojáčkovaním, okupováním nových teritorií a posíláním miliónů vlastních lidí zbytečně na smrt.

Prohlídkou Pearlů skončil také náš pobyt na Havaji. Večer jsme se ještě naposled projeli v zapadajícím slunci po moři, a to ve velikém katamaránu s nachovými plachtami, odkud bylo vidět nalevo Pearl, uprostřed Honolulu a napravo horu Diamod Head. Zazpívali jsme si a zatančili, protože zítra – ale kdo by na Havaji myslel na

zítřek! A slunce zatím pomalu zapadalo nad tím *posledním* rájem na zemi...

(konec)

Honza Hurych,

se narodil ještě před světovou válkou (druhou, ne první!) v Libni, kde také povětšinou vyrůstal, do necelých pěti stop a sedmi palců. Velký kus mládí procestoval v tramvaji číslo 14, ať už jako študák směrem na Karlák nebo, s předsedáním, do Dejvic – to když tam učil na Technice. Naposledy použil pražské tramvaje v roce 1969, směrem na letiště v *Ruzyni*, kde jeho stopa mizí.

Objevuje se až v Anglii, kde se zabýval převážně mytím oken ve výškových budovách. Z té doby také pochází jeho systém, jak umýt až 95 oken denně – nápad, který byl

o čtvrt století později kýmsi okopírován jakožto *Windows 95*. A opět se nám stopa ztrácí na letišti, tentokrát je to londýnský *Heathrow*.

Zatím však jeho hledání "cesty na severozápad" pokračuje do Montrealu, kde to vypadá, že se už usadí. Dělá tam pro počítačovou firmu z USA, ožení se a začíná pomalu počítat, kolik let mu ještě zbývá do penze. Po devíti letech ho to počítání asi přestává bavit, protože jeho stopa končí opět na montrealském letišti se jménem *Dorval* (bez háčku). V *Torontě*, kam měl namířeno, pak pobude necelých deset let. Z toho čtyři roky lítá pro CSA (opět bez háčku, neboť to je *Canadian Standards Association*) a certifikuje počítačy v USA a Japonsku. Konečně se rozhodne: odstěhuje se nahoru na Huron, koupí si tam dům a dělá tam na elektrárně (no spíše uvnitř než na :-).

Když se ale dozví, že v *Saskatoonu* (což je jen tři tisíce kilometrů na SZ – zase ten severozápad!) hledají někoho, kdo umí navrhovat elektrárny, jeho stará cestovatelská vášeň se zase znova probudí. Usadí manželku At'u za volant jejich krytého vozu, sebe umístí s mapou vedle ní a zatímco jejich pes (psina?) Tara se pohodlně roztáhne na zadním sedadle, vyjedou. Po třech letech a zimách – zimou se zde míní teplota kolísající mezi mínus třiceti a padesáti stupni Cel-

sia – se rozhodnou, že ten zbývajících půl roku už tam na prérii stráví Honza sám, zatímco At'a se vrátí, aby ochraňovala jejich dům v *Kincardinu* před Hurony, pardon, před cyklony (těch je tam víc než tornád, je to totiž u Huronského jezera).

Po roce se pak vrátil i on a dělal ještě rok v Mississauze u Toronta. To už se ale vídal s manželkou alespoň o víkendech, i když cesta autem tam a zpět mu trvala šest hodin. Konečně odešel do penze, prý aby mohl ušetřit na benzínu a také graciálně stárnout. To se mu pořád nedaří – ta graciéznost – protože na to nemá dost času: založil si totiž dva netové časopisy, jeden pro sebe (*Hurontarii*) a jeden pro čtenáře (*Příložník*). Také píše do *Britských listů*, do *Neviditelného Psa*, *ArtFora* a semtam mu vyjde nějaká ta reportáž či povídka v českých novinách. Ani to mu ale nestačí, tož si ještě vytvořil vlastní edici elektronických knih nazvanou KNIHY OFF-LINE, kterou, jak vidíte, pilně doplňuje, nejen textem, ale i svou grafikou.

Občas ještě cestuje, většinou už jen za své. Na těchto cestách je často považován za Skota, hlavně když dává spropitné. Z kádrového posudku vyplývá, že se zapojil pouze jednou a sice do elektrického obvodu vysokého napětí a to ještě omylem. Také se přiznal, že nemá žádné tajné ani veřejné konto ve Švýcarsku, čehož ale upřímně lituje. O své bohaté zkušenosti z cest se rád dělí s kamarády u piva.
